

O Consilo Evropako
O Birovo Mascar Etnico Pandimata andi Respublica Moldova

Rincibardo romanes

**KOMITETU SFATOSCO PALAI KONVENTIA KADRO KAI LEL ANDO BRAK LE
MINORITETUREN TANESKE**

**O TRIN-to KONKLUZIA PAI MOLDOVA
Lini po 26 iunie 2009 (ACFC/III (2009) 003)**

**Rezolucia Res CMN(2010)6
Andai buki la Konventiakî Kadro pala protekcia le minoriteturen nacionalo
Andi Moldova**

KISINAU 2010

**KOMITETU SFATOSCO PALAI KONVENTIA KADRO KAI LEL ANDO BRAK LE
MINORITETUREN TANESKE**

**O TRIN-to KONKLUZIA PAI MOLDOVA
Lini po 26 iunie 2009 (ACFC/III (2009) 003)**

REZUMATO

Pala so sas ratificume i Conventia-cadru, I Moldova vazdeau but puchimata po vazdimos ando sistemu po arakhimos hai o ciacimos le minoritetongo so beshen andi Moldavia , mai but deapi дума ando sistemu sikaimasko . Trebul kiche mai sigu te avel lachiardi i baza po ciacimos andai arakhimos le minoritetongo. Le nasulimata hai u uchtiadimos le ciacimasko so sas kardo palo alaimos so sas ando 2009 , dachtil te avel nasul diclimos po linimos andi zor i Conventia-cadru andi Moldavia.

Pala so o Komitetu Sfatosko leau o alaeskî rezumatu ando marto 2002, haj i Rezolutia le Komitetu Ministerengo ando Ianuariu 2003, i Republica Moldova astardeau te karel actia te lacearel i situatia li taneske minoriteturengî, andal averea sferurea, cai sî arakadine lenga cibasa, traditiiasa hai lengî kultura.

Ji akana aceleau but bukea na kardine, but anda lende sî pandime li marimosa hai parimatenta kai sî andi Transnistria, kai karen ka te rodas solutia, ka te avel palo ciacimos li thanosko suveranu Moldova.

Le Manusa Statoska sîle te den baro dikhimos ververea kultururea, minoritengo karaktero, hai po savimos sîcaimosko, hai te sîkaen le manusen kai sî andal minoritettura taneskî. Le manusa statoska trebun te vazdin o puceamos, ca te siklarelpi vareso de obiektoara ande cib li minoritengo taneskî, hai te lacearel o siklarimos andal codola ciba. Le manusa statosku sîle te ristarel hai te labarel mai tarazo li ciba le minoriteturengo andi mass-media hai andi vakarimata administratsiako. Katar înclel ca te aven manos andal minoritettura pasa le kidimata bare thanosko.

Sî but buchea kai trebunle te denli vast hai zor kai te aven tode ca te avel dialogu mascar le etnosurea, hai po monitoringu le bukeango pal kodola thana.

Mai sî angli kerkimo kai penel ando traio le Romengu, ka te vazdenpe opre hai te na aven diskriminirume, te na aven cinde katar aver manusa kai train ketane kai sî ji aghes ek baro pucimos anda lendi. Trebul te karelpe ek actia kai te lacearan lengî situatia po sikaemos, varvalimos, sotialu hai te aven line hai te den sfato kai te nakaen andi politika taneskî.

Pushimata so nas karde, so sigu trebul karde.

- ✓ but sigu trebul lino u ciacimos pai antidiscriminatsia; o diklimos fisaoghesasko pai antidiscriminatsia, nasulimata rasialo hai li jiamata antisemitiku ;
- ✓ te lenpe jiamata kike mai sigu ando lashiardimos pal pandimata maskar i poltika i mass-media , hai po akiardimos maskar le saora minoritetea sa train kate. Te aven tode taneste pai baza le ciacimasco le tsifliari so piraenpe nasul bi ciacimasco le minoritetotsa;
- ✓ te lenpe pasurea po Planu statosco andal rom so cam del lachimos andal rom pe but vremea , hai te aven rom sicade ando stato andal verver structururea, hai te denpe cana mangalapi loie po kadova puchimos;

KONTINUTO

I	BAZIKO KONKLUZIA.....	7
	Ek procesu po monitoringu	
	Informatia pala implementatia pai Conventia pala dui ticlurea monitoringu	
	Labarimos lejislativu hai internationalo structura	
	Interculturalo dialogo hai i toleranta	
	O Ciacimos pala i pakiamos	
	Edukaciako ciacimata kai si minoriteturea	
	Situatia le romengo	
	Le ciacimata le manusen kai minoriteturea hai sar on cionpe ande aver viatake butea	
II	KOMENTARIO PO VERVER ARTIKOLO.....	11
	Articlo 3 Konventia Kadro	11
	Articlo 4 Konventia Kadro	11
	Articlo 5 Konventia Kadro	14
	Articlo 6 Konventia Kadro	15
	Articlo 7 Konventia Kadro	18
	Articlo 8 Konventia Kadro	18
	Articlo 9 Konventia Kadro	19
	Articlo 10 Konventia Kadro	21
	Articlo 12 Konventia Kadro	22
	Articlo 14 Konventia Kadro	24
	Articlo 15 Konventia Kadro	26
	Articlo 18 Konventia Kadro	30
III.	AGORUTNI KONKLUZIA.....	32
	Lace paruimata	
	Le problemurea kai acile na karde	
	Le recomandatia	

**KOMITETO SFATOSKO
PALA KONVENTIA KADRO KAI LEL ANDO BRAK MINORITETUREN TANESKI**

O TRIN-TU KONKLUZIA PAI MOLDOVA

1. Komiteto Sfatosko leau akanutno konkluzio po 9 decembro 2004 bars po articlo 26 (1) pala Konventia Kadro hai punkto 23 pala rezolutia (97)10 palo Komiteto Ministrengo. Akanutno konkluzio kardi po baziko informatiaco, kai arakalpi ando Lil cardo li Tanestar (cate hai mai dur sa Lil Thanesco) lino po 24 februaru 2009 bars, taj andal aver lila, taj mai pala informatia kai sas kidini ando Komiteto kana karelaspe phirimata andal forurea: Chisinau, ando Otaciu po 21-24 aprilu 2009
2. I cotor aconutni konkluzio palo Komiteto Sfatosko, aracleau sai mai baziko pucimata pala situatia kai mangala i Konventia Kadro pai Moldova. Sa kodola situatii sas but misto scade andal rezumtii pal artikle ando II cotor, kai sa karen partea andai Konventia Kadro pal kodola pucimata, kai trbun vazde, hai pal sai o Komiteto si te inkalael solutii.
3. Il dui catora sili bazica, kardi ando eculea fazo palo monitoringo pi Konventia Kadro, avridini andi ek konkluzio li Komitetosko Sfatosko po 1 marto 2002 bars, taj andi rezolutsia palo Komiteto Ministrengo lini po 15 ianuario 2003 bars.
4. III cotor silis konkluzio, kai dastin te aven baziko andal kodolen konkluzio kai kam trebun te lelli o Komiteto Ministrengo andi Moldova.
5. Komiteto Sfatosko but kamel te mai avel angli dialogu mascar le manosa statosko, taj le minoritettura nacionalu, taj le aver manus statosko, na-statosko kai kamen te avel kardi i Konventia Kadro. Ka te avel i Konventia Kadro putardi andal saura, o Komiteto but mangal ka i konkluzia te avel sa akanak dini saurangî. O Komitetu Konsultativo mangal catar le thana –pral te dikan sar o Komiteto minichtrengo karel sar i conventia te avel transparente, hai mangal sauran te citin i concluzia so salini po 16 aprilu 2009. Dic i (Rezolutia CM/Res (2009)3 so del zor pai Rezolutia (97) kai del дума ando diklimos pai baza articulengo 24-26 andai Conventia-cadro po ciacimos le minoritetonga)

I. BAZIKO KONKLUZIO

Ek procesu po monitoringu

6. Moldova sîkadeau sar te pasol ka te karelpî mai misto o monitoringu pala i Konventia Kadro. Ando than Moldoviaka sas kardo îk seminaru, ka te arakalpe le factorurea, hai te sikavas sar te avel o planu pala I Konventia. Po seminaru sas acarde li national minoritetea hai Komiteto Sfatosko. But laciamos sas le national minoritetea sar po seminaru saura lila ando procesu po monitoringu (Konkluzio po Komiteto Sfatosko; Komentarurea po Guvernu; Rezolutia po Komitetu Ministrengo) sas rincibarde pala lengi ciba. Le seminarurea kai mai sas karde anda le pucimata li national minoritetongo, hai pandime le Paktosa po stabilitetu ando Sudo-Vesto Evropako (Sudutni-Rati Evropa), sas pruve, sar i Moldova kardeapi but activu andi protektia national minoritetongi sar mascar le manus bare statosco, gadea hai mascar o tivilno khetanimos, taj thavdel te del barodikhimos le puscimatengo.

7. Dudalo sî, kana kerelaspi o lil Statosko, le manus bare manganas sfatu katar le national minoritetea, tali codola na kardine i konkluzia pi kodoia so depi duma. Si nacional minoritetea kai nai naistume sar sas o pandimos mascar len taj le manusenta statosko. Ita star o Lil Statosko na ji ando agor sîcavel so mangan le minoritetea. Ko angluno li manus statosko kai si tode andal minoritetea hai le minoritetea nacionalu sî te aven mai putarde ek andal averesti, hai te aven mai pase ek averestar. Gadea ando-ktan on kam dastin te tîrdin pesti sauran con sî ciutine ando protesu po monitotingu pala Konventia Kadroske.

8. Ando kerdimos po akanutno Konkluzio o barodikhimos le Komiteto Sfatosko sas kidini pal bukea so krelasle le manus bare statosko po labarimos la Konvanciako Kadroske po than kai nai lengî zor le manusengî le barengo. Taj sadi-ek, o Komitetu sîkavel sar sî but baro u puciamos ando than i Transnistria. Sar kam înklen ando kudua puciamos, katar hai kam dicalpi sar kam jeal o dialogu andra akeardimo pala pucimata sar si o zuralimos le thanosko moldoviae, o jiundimos nationalu, o jiundimos cibako.

9. Andi situatia kai kardeapi o monitoringo po labarimos pala i Konventia Kadroske pal thana kai ni dastin te priin pala lendi le manus statosko i Moldova asel te avel but paro. Si so te motas andi zor kai tonla le manus statosko hai na-statosko ka te karelpî pandimos le manusenta ando tivilno khetanimos po than Transnistriako, ote kai sî sa jutimos on akarenpi po kidimos, kai sikaenli te aven birale hai te akiarenpi mascar lendi.

10. O komiteto ginavel, andal saura kon si akarde po trajdimos le procesosko trebul te avenli îk pozitsia pîtardi mistothodi taj but sîgu te len îk alau ciacio po butangli. Ek so mangalpi li lenoalaestar sî te pativimilpe i Konventia Kadro so si todi te arakal saura minoritetea nacionalu po than Moldova.

11. O Komiteto Sfatosko barea trasasa sîkavel le parimata, kai înkleste andi Transnistria, cana camline te cion o xramos latino anda le kara sîkavomasko. Sar pendine taj le organizatsii internationalu, o Komiteto Sfatosko ginavel andal chiavora kai sîkaen, andal manosen kai sîkaenli, hai lengî manus, so si siutine ando cingar, si but paro, anda kadaia sar lengi cib kai delpe duma sî ando hanrîmos po than Transnistriako. Mai dur karelpe msul le ciavorengî ke ni dastin te sîkaen andi lengi sib, ni aven ciacimos te aven con sî taj sî siutine ando cingar, o încimos catar dastin te avel sarpo drom politikano.

12. Sî ciavora kai astarde te sîcaien kana trebulas, taj saek i situatsia andal kara sîcaimasko asel na laci taj trasarni. So sas thodine po lil dui kara sîcaimasko le „manosentsa” so korkura todinepe pai Transnistria, ni înkalade o saio baro pusiamos kai andeau ka te avel gadea parimata.

Informatia pala implementatia pai Conventia pala dui ticlurea monitoringu

13. O Komiteto Sfatosko arakleau sar i Moldova pala ekolea Konkluzio, te karel o ristarimos le articlosko baziko po ciacimos saurengo minoritetongo nacionalu, taj po ciacimos lengo oranizatsiengo kai on bukearen(kate taj dur o articlo pal nacional minoritetea), lini ando augusto 2001.

14. Ando decembro 2003 bars ciacimaski bazika pala protekcia nacional minoritetongo, sa thodeapi taj o Artiklo kai pruvil baziko drom po nacionalu politika ando than Moldova (kate taj dur artiklo po politiku nacionalu).

15. O lil caduva si akto juridiko but trebuvmasko politiko. Pala lesti le organurea thanosko sî te vastipenpe ande lengi bukhi, ka te dastin te zuralen o than moldoviska taj o vestoujimos nacionalu. Ando oktombro 2003 u Parlamentu kardeau o planu Nacionalu palo ciacimos le manosesko po 2004-2008 barsa, sa kate sas tode cusea aver jiamata palo protekcia nacional minoritetongo.

16. Palutne bars ,naistume le contacturengo kai ss mascar o Konsilo Evropako, sas karde but artikle poala protekcia minoritetongo nacionalu. Komiteto Sfatosko zuraes mangal le manusengî kana kamena te karen paruimata andal artiklorea te na bistran le sibandar kai denpe duma po than, taj pal aver pusimata li minoritetongo nacionalu, pala cadaia dastin te len o lenoalau sar mangal i Fremutni Konbencia.

Labarimos lejislativu hai internationalo structurea

17. Komiteto Sfatosko del te jianas, so o rakhimas le artiklengo asiael sao but baro puciamos andi Moldova. Katar sî te akiaras, sar le artiklorea pala protekcia minoriteteengî nacionalu na sî te aven eksepcionalo.

18. O Komiteto sîkavel sar i bazika ciacimaski, so sî todi te karel protekcia minoriteteengî nacionalu, sa gadea sili sar le standarturea evropiska hai internationalu.

19. Hai but nasul fala amen te asunas catar la minoritetea nacionalu, sar po nevelo thano le manus ne îi karen sar si ando artiklorea po sîkaimos, na mecan te bariol i kultura, na mecan le nacional minoritetea te cionpe ando civilo khetano.

20. O Komiteto rughil le manusen thanesko te aven leno alae politiko, hai te bukearen pala so mothollengî i constitutia hai te aven pasa le minoritetea nacionalu, napriindo po parimos ekonomiku kai sî po than moldoviska.

Interculturalo dialogo hai i toleranta

21. O Komiteto Sfatosko prisardeau mesto po bir taj lacio alaimos ando khetanimos moldoviska, kai le manos statosko sîkaven sar kamen te aven ando dialogu, hai kamen te avel pralikamos maskar le atosurea. Sa kate o Komitetu mangal te mai karelpe îk monitoringu, kate kidin le anaua pai diskriminatsia hai pal bukea nabirosko. Katar kamelpi ka o dialogo te avel but andralo, taj te ni avel nebiros, kai but malaelpi le Romendi taj le pakeavendi na sar o butimos thanesko.

22. Ando aktomburu 2004 bars andi Moldova sas thodi taj khardi ekto skriimos le manosengo dikana o than khardeapi suveranu. Anglo kadova sas kardo 15 bars palpale ando 1989. Le experturea pende so laci sî kodoia bukhi . O skirimos kam sîkavel sea o atosu sosî andi Moldova. Hai pala kadaia cam avel naparo te karelpe i politika taj le jeamata pala Konventia Kadro andi Moldova.

23. O Komiteto Sfatosko sikavel pala so le anaua skriimasko kam aven bukearde, le manus statosko kam trebun te len jiamata pala protekcia le nacional minoritaturengî, pal anaoa na putarde andal saura, gadea sar mangal o artiklo 3 pai Konventia Kadro kai sî nikardi andal standarturea maskarthanurengo. O Komiteto Sfatosko sikavel, sar i mass-media hanrî parudiapi, ando misto, tali sadiiek nai sî naistume sar i mass-media phiradiol verver andal pandimata li etnosurentsa. O Komiteto mothol star kadaia charelpî: I mass-media si ji akanak dischardi po prinipo li sibango.

O Ciacimos pala i pakiamos

24. Le horahaia but varea mangline lenge pakiamos te avel prinzardo andi Moldova inca pala i sa o zaconu avilea ando 2008 sar si li kulte hai pakiv. Numai ke kadala puchmate lenge nas sunde. Mai but. le manus andal kadala comuniteturea horahane pendine kai len le aven ande lenge thana hai si rodine katar le mano sandal politia.

25. Si but vajno te avel ek dialogo maskar manusa statoske hai manusa kai si horahane sar sip ala lengi pakiv te avel prinzeardo. Sar penel o cazo *Masaev împotriva Moldovei*¹ cotar i Curtea Europeana pentru Drepturile Omului, o stato trebun te jutit lent e avel lenge ciavimata prinzeade pala lengo pakiv hai aver institutirea kai si kerdea kadea.

Edukaciako ciacimata kai si minoritaturea

26. I Moldova kerdea sale butea kai te avel lenge rupustica hai aver kai le minoritaturea te avel rinchibarde hai ramosardi lenge ciba pe skola hai aver. Mai si skoli sar si experimenturea kai le ciba minoritaturengo si sikade. Va I trebun kai o statu de jutit len de ingaren hai aver ciba le minoritaturen kai si pares sikaemaske kai lenge nai love hai naile siklearea.

27. I cib kai trebun sikavdi le minoritaturen si bilaci andi skola hai andi aver institutii bi kodola so penen anda-l programe kai si kerde andi bersa mai palal. o Guverno trebun te tol ek strategia kai te del o jutimos pala o kaliteto sikaemasko, sar si ek problema kai le minoritaturen ni jeanen peske cib or ni jeanen I cib statoske. I kadaia sikavel hai penel kai le minoritaturea nai ciudine andi viata sotial-economico or mai but.

Situatsia le Romengo

28. O Komitetu si darano kodolasa sar sî i situatsia phari le romendi andi Moldova. O Komiteto ginavel ke le manus statosko si te na bistran le romendar taj te len jeamata but lace ka te denli lace thana andi sfera sikaimaki, te denli thana bukiako, ta te denli drom ando tsivilno khetanimos. O Komiteto Sfatosko ginavel ke le manus statosko na but kharen andal rom ,sar le manus statosko bare, gadea i le manos andal primarii. O Komiteto mangal le manusendar te aven but pasa le romendar alaiesea, sfatosa taj loventsa. Te zutinin le romen taj te agoren i izolatsia kai khardeapi andal rom aghes.

---

¹ *Cazul Masaev împotriva Moldovei* (plîngerea Nr. 6303/05) Hotarîrea Judecatoriei din 12 mai 2009. Hotarîrea Judecatoriei nu este definitiva. (Articolul 44, paragraful 2 al Conventiei Europene pentru drepturile omului).

29. O Komiteto Sfatosko phenel, ke o legislativo moldoviska ke sî po ciacimos po sîkaimos le sauran manusengo so sî andal minoritetea nacionalu, sil sar mangalpi andal standarturea mas-carthane. Tali kadoua legislativu na misto kherel buki . Mangalpi but jiamata ka te vazdilpi o savimos le siklaren, te kharenpi lila andi cib le minoritetongo nacionalu. O Komiteto sicael, sar but baro dikhimos aelas misto te delpi le procesosko maskar etniko hai polikulturu po sîkaimos, hai mai but sar kam delpi i cib statosko kodola manusengo kai sî minoritetea nacionalu. O Komiteto Sfatosko mangal le manusen statosko te na bistran le romendar po kodoua pucamos, anda kodoia ka le Rom sî but nasîkade.

Le ciacimata le manusen kai minoritetea hai sar on cionpe ande aver viatake butea

30. O Komiteto Sfatosko mothol sar taj le manus politiko taj le manus ando tivilno khetanimos, kai sikaven po kodoia ke ferdi trebul te kharelpe nevo o Articlo po labarimos le cibango, lino ando 1989 bars, taj siuto ando na-akiardimos le Thanesa vesto Moldova. O puciamos le cibango orta sî so ando procesu vazdo li Thanestar Moldova kai kamel te avel vastonacionalu. O Komiteto akhiarel, ke ando than butnacionalu o puciamos le cibango, sî zurales duchado taj sanoro. Cana tolpe hanrî iniciativa ando kadoua puciamos, dastil te astarel bari iag politiko. Dastil te avel sar kana vazdeapi o puciamos le ruisika minoritetea anda-i lenghi cib. Ita star o Komiteto delpi pala politika thaneskî, sao rakhel o statusu-quo, ferdi te rakhelpi o akhiardimos.

31. Sar ne jiana li bukhea maiangli, o Komiteto saek ginavel so trebul te nikharenpi le printipurea pala Konventia Kadro, hai te haminpi ando kodoua puciamos le nacional minoritetea. Pala le alaua le Komitetosko Sfatosko kodoua sî sao lacio drom kai dastil te del lacimos le nacional minoriteteangî so besen po kodova than.

32. O Komiteto phenel sar naistume asileau le nacional minoritetea, kodolasa ke akanak on dastin te den дума pi lenge cib andal verver tana. Taj avela but misto angli te labarelpî li ciba andi mass-media, sîkaimos, maskar le phandimata le manusenta thanesko publiko. Barodikhimos sî te delpi cibako ukrainiska hai le kodolengî kai sî but hanrî, hai sa kadea hai le le Romengî.

33. O Komiteto Sfatosko phenel sar le minoritetea nationale asile but naistume, sar sas kotorlipe andi khetanimos le thanesko. Tali saek o Komiteto Sfatosko mangal le manusen statosko te na asiaenpe gi kate tali te buearen dur po kodova puciamos. Te bukearen le nacional minoritetonta, ferdi on jianen misto le puciamata kai sî lendi, te keren but konsultatii, te thon manos andal minoritetea andal sobe statosko. Barodikhimos mangalpi te avelpi le minoriteteuren kai sî hanrî po than, hai le romengo kai igi akanak sî parude ando tsivilno-ekonomiko drom.

II. KOMENTARO PAL AVER ARTIKLOREA PALA KONVENTIA KADRO

ARTICLO 3 PALA KONVENTIA KADRO

Kriteri tivilno ando putardimos le alaesko „nacionalo minoriteto”

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

34. Ando lengo ekto konkluzio, o Komiteto Sfatosko mangalas te tolpi o kritero tivilno ando putardimos „nacionalo minoriteto”, astardo ando legislativu moldoviska.

35. O Komiteto mangleau barodukhimos katar le manos statosko pal parimata procesosko taj ciacimasko sai malaelle le tivilie avrutne (kotar 4000 gi ko 5000 manusa) sai besen po than moldoviska de but bars, tali nastin te aven tivila manus kadale statosko.

Situatia de aghes

36. O Komiteto Sfatosko baxtarel le jiamata manosengo statosko, sar kodola sî putarde te nikharen dialogu le manosenta avrutne. Le experurea misto dikline sar le avrutne karens dialogu taj sas prezentu pal khidimata kai khardeavli o Komiteto Sfatosko kana avile andi Moldova, tali le manos statosko karde lace paruimata ando legislativi le thanesko Moldova . Kadaia kam avel but lacio, ke li giamata pai neotriki te na aven but pare.

37. Napriindo pal but paruimata lace le manus avrutno arakade, so besen pi phu moldoviska mai but di desa bersa, taj mai angli malaienpe bute parimatenta te aven manus m-avrutnemanosa. Pala alaua li Komitetosko gadea sî andai kodoia ke nai akhiardimos duialo pala dui tivilnea le thanenta katar tîrdinpe o art.15).

Rekomandatia

38. O Komiteto mangal le manusengî so bukearen po kodoua puciamos te astaren but zurale jiamai sai te na kharen pharimos po puciamos ando tivilno moldoviska. Gadea kam dastis te kharas but sîgu le avrutnen nakhade ando khetanimos moldoviska. Gadea on kam aven arakade po ciacimasti, so taj sî skriimo andi Konventia Kadro.

39. Komiteto Sfatosko ginavel hai dikal sar dastil te kidel andiktan realo le avrutnen pala Konventia Kadro po baziko lako averen artilen, taj mothol te kharelpî sfato saurenta con mangala cadaia.

ARTICLO 4 PALA KONVENTIA KADRO

Akcio thodi po marimos la diskriminatiaca

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

40. Ando ekto konkluzio o Komiteto phenel, so i statistika del cubut thele le anaua pala diskriminatsia po punkto nacionalo, taj akhardeau te lelpo, taj te vazdelpi kadova puciamos. Sai but le kombutsmanurendar mangleape te delpe barodikhimos lilengo sai sî pala arakhemos le nacionalo minoriteturengî.

Situatia di aghes

41. O Komiteto Sfatosko phenel sar le lila kai motholpe andal, nacional minoritetea, taj lengo ciaciamos usteado andal instantiuria, asiael neparuime. Le combutsmanurea sa ni den barodikhimos kadala lilengo.

42. O Konsilo Evropako, so sî naando rasismu taj natoleranto ando duilea phendimos pai Moldova, taj o Konsilo sfatosko sikavel sar le manus le statosko ji akanak na jeanen kanci andai situatsia akonomiko taj tivilni le romenghi. O Komiteto phendine le manusengî statoskî, sar sîli anaua katar le verver thana, sar le romen si ji akanak bare pusimata pai diskriminatsia, taj aver pharimata.

43. O Komiteto Sfatosko mangal katar le kombutsmanurea pruvimata,so na but lila so arasan lendi, sicavel sar sî realu u pusimos le romenta.

44. Avelas misto ke le kombutsmanurea te den informatsia maibut le romengî, andai codoia sar on marenpi la discriminatsiasa. O Komiteto bahtarel o paruimos ando Articulo pal combutsmanurea, taj ginavel sar o paruimos kam avel but lace andal nacional minoritetea. O Komiteto mangal le manosendar statosko te len agoralau taj jiamata po arakhimos le printipurengo so ni kam mekhel te avel diskriminatia ando khetanimos hai saura nacional minoritetea avena saiek.

45. Avrikadalatar, o Komiteto Sfatosko del priimos pal parimata, le organizatsiengo na-statosko sai malaenpi andi lenghe bukhi kai kharelpî pala protekcia li minoritetea hai o marimos la diskriminatsiasa.

Rekomandatia

46. O Komiteo Sfatosko rughil te avel but sîgu o procescu agorutno po baziko ciacio andai bukhi le kombutsmanurengo, te kharelpî but sîgu pîtardi informatsia saura manusengo po than , sar sî gadea mekanismurea so arakhal kana sî discriminatsia, hai so le organizatsii na-statosko dastin te pîtran le interesurea le minoriteteengî kon maladea ando pesko drom descriminatsia anglo khidimos le kombutsmanurengo.

47. O Komiteto phenel andai protekcia ciacimasko le minoritetea nacionalo, sî butferdi te laciarelpî i bukhi le organizatiengo na-statosko, hai te aven vesto, hai te opreinkereli andi Moldova.

Situatia le Romengi

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

48. Ando ekto konkluzio so khardeau o Komitetu Sfatosko, ote mangleape ka le manus bare statosko te arakan sar te kharenpi le pusimata bare, kai sî le Romen andi Moldova: parimata khetanime-ekonomiko, o dinoavrimos hai i diskriminatsia ando khetanimos.

Situatia di aghes

49. O Komiteto Sfatosko bahtarel sar le manus statosko cionpi andal pusimata le Romenghi hai kamen te laciaren lenghi situatsia ando khetanimos. Sar motholpe ando Statosko raportu, le romengî vastdelpî love ando sikaimos, sastimos, vazdimos le karengo hai aver.O Komiteto Sfatosko ginavel, so i programa statosko lini ando 2001 bars po ciutimos le Romengo ando khetanimos na sas khardi misto. Sî gava kai le Rom maidur îngarenla but paro.

50. Le gava sî thode andol na-lace thana, kai sî dur le forostar. Ita star andal kodola gava sî baro pucimos le panesa, tatimasa, nai ujo sastimos, taj averen pucimatenta. Le experturea den baro dikhimos po kodoia sar le Rom ni kharen buki katindi, katar înklet katar lelpi o parimos loventa, sa baro puciamos sî sar le Romen naile kara, o sastimos sî but nasul le Romendi .

Recomandatia

51. Le Romen ni avenli drom pala servisiurea kocialo, kadala saura kharen ka le Romengî but hanrî te delvasten le manus statoskî po than. Ando sîkaimos motholpe sar le seavora ni phiren te sîkion so o gav lengo sî dur le thanestar kai sî o kar sîkavomasko.

52. Le Rom asen na sîkade, kadaia kharel but pare pucimata sar pi cib moldoviska, kadea hai pi cib romani. Sa kate motholpi sar le Romen naile nakaimos pal instantsii le manosendi statosko taj pal puciamata khetanime. (Dik le alaua po art.5,6,12, 14 taj 15).

Le sar kiden le date

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

53. O Komiteto Sfatosko ginavel, na-dikno so o than moldoviska sî akanak andal bare parimata khetanime-ekonomiko, le Romengî sî sai butparo ando khetanimos.

54. Le nacional minoriturea asiaen naistume le manosengo statosko hai le garanturea po ciacimos sai karenli on andi kultura, saek si kon asiaen na-naistume po kodova sar pativamilpi le garanturea pal eka kazusurea ando thanesko nivelu. Sai cu but le ukrainea asiale na-naistume statostar, so ni len vasto politiko zurali andai kodoia ke te arakhalpi lenghi kultura.

55. Le Rom cubut averengi nacional minoriturengî sî parude ando khetanimos hai sîli sai but stereotipurea katar i mass-media. Andal but raionurea le manus statosko karen jiamata pai diskriminacia le romengî.(dik komentario ando art. 6).

56. On mothon, sar o stato na zumavelle kancesa, napolisardo so butalo sî lengo etnosu. Le gagauzea sî naistume sar karel buki o stato andal nacional minoriturea, tali saek moton on manganpe te kharelpî but dikhimos pala verver aktio, hai mangalpi te laciarelpî o mekanismu thavdino po opreinkerimos kulturako le minoriturengî. Le bulgarea ginavel so o statoto but zumavelle u ando opreinkerimos le etnisuren.

57. O Konsilo Evropako kharel bare khidimata pai konsultacia le Romenta kate kharelpî le jiamata pala strategia kai kam tolpi paso programo statosko sosî te avel pala integratsia le Romenghi ando khetanimos. Ita star kideapi manos te aven parlamentarurea Rrom andal verver organizatsii kai sî te aven baziko ando dialogo hai te den vast promotu le romendar.

58. O Komiteto Sfatosko ginavel, sar i Moldova trebul po ciacimasti te opreînkrimel fiesai jiamata kai karen le nacional minoriturea, so te arakalpi taj te zurarelpî i kultura lenghi. O stato sî te îngaren politiko ciaci thodi po opreînkrimos taj zuralimos kulturako, sai sî le minorituren hai le traditien so sî le ukrainen. Barodikhimos sî te tholpi pal pucsimata ando ka te putranpi li kara kultururengî, maibut po pucimos pandimo le Romenta.

59. O Komiteto Sfatosko dikleau sar le manus statosko kamen te bukearen putardo po kadava puciamos, hai godisarde te avela but misto te kharen buki pal verver absere po Programo 2001

Rekomandacia

60. O Komitato Sfatosko akharen le manosen bare statosko hai thanesko te bukhearen le Konsilosa Evropako te zinzarel but angli i buki po laciarnos le romengo andi sfera socialo/khetani-ekonomiko.

ARTICLO 5 PALA CONVENTIA KADRO

Opreinkerimos kulturako le nacional minoritaturengi

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

61. Ando lengo ekto konkluzio o Komitato Sfatosko mangalas le manosengi statosko sar cu but hai zuraes te opreinkerimos ando sea kodova so kamena te keren le nacional minoriturea kate xastralpe hai te zumavelpe butangli. Si butmanglo, so le manus pativale maskar le minoriturea te aven akarde kai na te vazdenpe le pucimata.

Situatia di aghes

62. O Komitato bahtarel i zor thodi le manusendar statosko hai thanosko, anda kodoia kate kharenpi le barodivesa kulturiska, so kharelli le nacional minoriturea, kate kharenpi o dinoavrimos le lilengo andi cib le minoritaturengi, kate khatenpi le kara kulturiska, karalilengo, teatro, museia.

63. Dastis te mothas so misto si diklime le barodivesa sar le nacional minoriturendar gadea hai katar le manusen thanesko. O Komitato motol so butmisto si andai Moldova te avela duecotorengo phandimos, gadea oi dastil te karel peski opreikerimos katar le nacional minoriturea andi kultura. Le manus statosko zumaven te kharen pandimos le thanenta pasutne okona kana ne arasala resursurea andralnacionalu (dik sa o komentario art.18)

Rekomandacia

64. O Komitato Sfatosko asilea but naistume la informatiatar so dine lengi o Ministerio Kulturako, so I buki artistiko le Romengi si but opreinkardi le statostar hai but pakivali le manusendar statoski.

65. Le gagauzurea kai arakhalpi ando foru Kisinou but kamen te pitran lengo kar kulturako. Saekdata le manus patevale andal Rom mangline li manusendar li statosko te pitran ik kar ando sikaimos hai kulturako ando foru Kisinou.

O jutimos hai sar te vazden peske kultura jai o identiteto le minoriturea hai lenge

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

66. Sajekvar po jiamata lini le manosenta statosko po opreinkerimos po-jiamata andi arta, le Rom ginavel ke o statu hanri kardeau andal Rom. Mangalpi te na bistralpi, so le Romen naile than pasutno hai te aven kidine le Rom.

67. Le manos sikade andai Akademia Sikaimaski so si andi Moldova hai si kotor ando Instituto maskaretniko but karen buki pal pitardimata andai istoria le Romengi. Dastis te acias naistume

sar lenghi pîtdimata kam karen kate, paruielpi o khetenimos anglal Rom, akanak hai ando butangli.

68.

69. Le manos sîkade andai Akademia Sîkaimaski so sî andi Moldova hai sî kotor ando Instituto maskaretniko but karen buki pal pîtdimata andai istoria le Romengî. Dastis te acias naistume sar lenghi pîtdimata kam karen kate, paruielpi o khetenimos anglal Rom, akanak hai ando butangli.

70.

71. Ita star o komiteto but mangleau le manosendar statosko te kharen politika tolerantu hai o dialogo godisaro po puciamos andai politiko cibako hai politiko istoriako, ka te na avel cingar ando khetanimos.

ARTICLO 6 PALA KONVENTIA KADRO

Jiamata le statosko, vartume po pravarnimos toleranto hai maskaretniko xalovimos

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

72. But misto o komiteto dikleau u but pateavalos ando chetanimos moldaviaku, hai i situatsia toleranto kai sî. O Komiteto diklea sar ni akhiarenpi hai patevalenpi maskar pesti le manus moldoveia taj le manus rusiako cib hai acileau trasardo andai kodoia situatsia.

73. O Komiteto naistume phenel, sar sî parimata ando khetanimos, tali saek i situatsia maskar manos kardeapi laciôrî, barilea onivelo toleranto mascar la manus. Le manus statosko, taj le etnosurea so si andi Moldova akhiaren sar sî vastno te aven saura pralikane maskar lendi,ferdi gadea i politiko andi Moldova dastil te avel stabilu, taj zurali.

Situatia di aghes

74. O Komiteto bahtasardeau, kana andi Transnistria sas o baro marimos ando xramosamos latinisko, sar ciuteapi le organizatii na-statosko, hai le manusen statosko sai but (O Birova pala pandimata mascaretniko), hai gadea i mass-media sai ciuteapi te kharel o dialogo le organizatiengo na-statosko andai Transnistria .

75. Ando kodova kontexto sas thodo o akcento po alaua akhiarimasko maskar le minoriturea nationalo andai Moldova hai i Transnistria kai te laciarel i situatia le romengi otar ando sistemo sîkaimasko.

76. O Komiteto ginavel, so napriisardo pal kodova sa i situatia khardeapi laci, sa-ek. O khetanimos Moldaviaku aciael principurea cibako, hai po puciamos andai integritetu Moldaviaku hai nationalu. O nakaimos kodola puciamatendi khardeapi na but lacio, sa-ek malaelpi ando khetanimos i intoleranta kai opreinkerella i mass-media.

77. Pala alaua le Komiteto Sfatosko o puciamos so sî pala Transnistria sî butbaro ando khetanimos, sar i Moldava gadea i andi Ttransnistria.

78. Kadava marimos sî but nasul andai politika hai ando khetanimos Moldaviaku, sî but nasul andai toleranto so sî, ando pandimos maskaretniko, zuraliimos thanesko, hai anda o suveranitetu nationalo. O Komiteto ginavel, so o khetanimos Moldaviake acileau i gi akana intolerantu, hai nasul zurales priilpe po minoriturea nationalu hai sa ku but priilpe mai nasul le Romendi hai le pakeadendi.

Recomandatia

79. O Komiteto ginavel andai kodova kate avel o khetanimos socialo te avel zuralo ando than, le manus statosko sî te kharen kurso po vazdimos pativalo maskar saura, te akiardion maskar pesti le saura, te avel pandimos maskar lendi le verver etnikorea, hai le verver ciba.

80. Le manus te kharen cu but kate ankalaelpi le parimata maskar saura. Ando kodova kontexto si but-ferdi te vazdilpi o sîkaimos, te vazdilpi i mass-media taj i kultura. But mangalpi te karelpî baro dialogo ando siutimos le manosego ando khetanimos sai but le romen hai le pakeaden.

81. Ando puciamos Transnistriako sî barodikhimasko andai kodova kate laciarelpî hai te avel o agor le cingalosko so si, kadai sî te karelpî ando dialogo todo po akhiarimos etniko.

Mass-media taj laki buti

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

82. O Komiteto Sfatosko ando lesko ekto konkluzio sîkadeau sar avela misto andai mass-media te kharen buki vasto, hai te aven toleranto kai vas maskaretnikorea. Kadalasa kam karelpî akhiaremos maskaretnikorea, napisamo andi sai sfera on khren buki.

Situatia di aghes

83. Le experturea bahtosarde i buki le manosenghî andai mass-media andai kadaia kate vazdinpi le pucimata andai situatia toleranto hai o akearimos maskar le etnosurea. Sai ku but sas vazdo kadava puciamos ando proiektu kardo ando pasomilai 2004 le manosenta so karen buki ando xramosamos vasto.

84. Le divesutne andal verver etnosurea, hai sai besan andal verver thana, khardine îk drakhlin so dastila te karel dinoavrimos pal dui siba (cib nationalo hai i cib rusiska), so dastila te opreinkerel verver kultura hai o dialogo, so kamdastil te îngarel o monitoringo pal kodola pucimata sa-i but bare andai mass-media. Angla i kadaia kardeapi dialogo (Etnoforum) le manosenta andal kara informatiako, kai sas opreinkarima le organizatianta maskarthane.

85. Kadava kidimata jutisarde le national minoriteturen andal but pucimata so sîli. Kate on akiardinepe te pîtran îk web-saito taj te pîtran programo-tele sa po kodola pucimata ando sea o khetanimos.

Recomandatia

86. Andi ekto Opinia, o KS naisarel ando vast kai den le minoriteturanga te aven po maskar dikle averenta anditan ando mass-media. Manusa statoske sas pusc(i)le te den vast/jutin ka le ciba minoriteturango te aven draberde ande presa po than kai on train, hai sar si kodolengo minoriteturanga kai sî mai harî lengo numaru, sar si le Roma.

87. RM trebul mai dur te karel buti pala lengî posibiliteturea economicu, kai te del vast kai te karen mai but, te nikarel hai îngaral mai dur i presa andi avera ciba le minoriteturangî, po tan kai train on, hai pesti saora.

88. Mai but trebul te del vast kodolen minoritetea kai sî mai harî, kai naili ni ek posibilitetea andi kadavo angluno drom, hai te len te sikaen jurnalisturen hai i vrama kai delpe le programurea avri.

Politia

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

89. Le manos statosko moton so len naile informatia andai kadaia ka le etnikorea andi Moldova te marenpi maskar lendi, te hanpe, te avel diskriminatia kardi andi Moldova pal minoritetea nacionalo. Naprisardo po kodoia o Komiteto kideau informatia andai kadaia sar le manos statosko nasul akiarenpi le minoritetea, sai mai but le kodolenta so sî ciora.

90. Andai informatia so deavla le manos so karen buki andal organizatii nestatosko sîkaelpi so paro sî le Romengî andi Moldova. Le singale but nasul piradion le Romenta hai le jiuveanta, hai le ciavorenta.

91. Le experturea bahtosarde i buki le manosenghî andai mass-media andai kadaia kate vazdinpi le pucimata andai situatia toleranto hai o akearimos maskar le etnosurea. Sai ku but sas vazdo kadava puciamos ando proiekto kardo ando pasomilai 2004 le manosenta so karen buki ando xramosamos vasto. Le divesutne andal verver etnosurea, hai sai besan andal verver thana, khardine îk draxhlin so dastila te karel dinoavrimos pal dui siba (cib nationalo hai i cib rusiska), so dastila te opreinkerel verver kultura hai o dialogo, so kamdastil te îngarel o monitoringo pal kodola pucimata sa-i but bare andai mass-media. Angla i kadaia kardeapi dialogo (Etnoforum) le manosenta andal kara informatiako, kai sas opreinkarima le organizatianta maskarthane. Kadava kidimata jutisarde le national minoritetea andal but pucimata so sîli. Kate on akiardinepe te pîtran îk web-saito taj te pîtran programo-tele sa po kodola pucimata ando sea o khetanimos.

92. O Komiteto Sfatosko del dikhimos baro pal pucimata, sar i mass-media andi lenghi informatia so del sîkael o ververimos maskar le pandimata so sî le minoritetea nacionalo hai le statos. Pala so kardeapi o analizu pal saura emisiuni, dikleapi hai kardeapi konkluzio sar karelpî politika neciaci hai sar sîkaelpi le stereotipurea angla le nacional minoritetea hai le manos so sî thanesko. Pi sea i situatia so nai laci andi Moldova anda le nacional minoritetea, so but nasul sî andai kadaia ka o khetanimos ta avel toleranto, hai le maskaretnikorea te akearenpi, sî te motolpi kate sar ni arasal godi alternativo hai ververimos andi mass-media

Recomandaci

93. O komiteto mangal te vazdilpi pozitivu i buki so karel i mass-media ando khetanimos, te karel buki so kam zutol te karelpî integratia naprisardo po so than sîli ando dinodumos hai andi so cib karen buki. Baro dikhimos sî te delpi le manosengî so karen buki andi mass-media, te vazdilpi lengo profesionalizmu , te pakiaven le minoritetea nacionalo, hai o ciacimos le manosengo.

94. O Komiteto Sfatosko ando lesko ekto konkluzio sîkadeau sar avela misto andai mass-media te kharen buki vasto, hai te aven toleranto kai vas maskaretnikorea. Kadalasa kam karelpî akhiaremos maskaretnikorea, naprisamo andi sai sfera on khren buki. Andiktan le Konsilosa Evropako i Moldova trebul te del o alau ando kadaia ka i mass-media te avel vasto, sai mai but i kompania khetanimi „Tele-radio Moldova”.

ARTICLO 7 PALA CONVENTIA CADRO

Chacemaske cadru pala buti le politikane partidurea

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

95. Andi concluzia o Komiteto Sfatoske pendea manusengî statoske te hatearen o zakonoske kadru pala politikane partidurea², i buti le organizatienge , sar te arakan/pain te na karen na lace butea anda-l manusa kai sî minoritetea, kai on te arakanpeske hai te organizuin pala lengo interesurea buti andral ande politikane partidurea.

Situatia di aghes

96. Komitetu Sfatoske sî losalo ando puterdo dialogo kai sî Soveto Evropako po zakoneske expertiza pala moldaviake zakonurea pai buti kai karen buti politikane partidurea hai organizatia sotialo-politikane, o kodo alosarimasko hai aver zakonurea, kai sas puceade Komitetu Sfatoske ando pesqe ekto monitoringo pala-i Konventia Kadro.

97. Dikindo kai sî ek kooperatia laci Sovetoske Evropake kai te anen zakonurea po kodo standardo europako, gi aghes nici îk problema nas andini/înkaladi pi agenda buteake ando Parlamento Moldaviako.

98. O stato sî te îngaren politiko ciaci thodi po opreînkerimos taj zuralimos kulturako, sai sî le minoriteteuren hai le traditien so sî le ukrainen. Barodikhimos sî te tholpi pal pucsimata ando ka te putranpi li kara kultururengî, maibut po pucimos pandimo le Romenta.

Recomandatia

99. Komitetu penel, palo so o zakonu politikaki partidurea kam avel alosardo, moldaviake muanusa statoske trebuin te garantisarel manusenghe nationalno minoritetea te aven veste ando lengo alosaripen pala politikano organizatia sar penel o articlo 7 andi Konventia Kadro. (dik mai tele komentarurea ko art. 15)

ARTICLO 8 PALA CONVENTIA CADRO

Vestimos ando pakeimos hai o ciacimos te karel pakiavdi organizatii

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

100. Horahae manusa anda-i Moldova (Horahai Spiritualo Organizatia anda-i RM hai o Tentrosku Spiritualo Horahano Consilo), pendine anda lengo paro buti kai te karen ek lil te rehghistruin lengo pakeimos ando Departamento Statosku kai priil pala Pakiamos, harî bersa palal. I RM (Moldaviake) zakonurea³ del vast te karen buti savorenqe secturea kadea sar penel o zakonu kai sas laciardo po Zakonu anda-l Sekte 2002, kardo te laciarel i protedura te rehghistruin, sar penelpe anda lengî lila kadavo registratia sas aciarde kai i protedura ni del vast, hai konik ni dastil te penel sostar.

Situatia di aghes

---

² Zakono andal politikane partidurea hai sotialino politikane organizatii (17 Septembrea 1991), kerdo hai copleturuime ando 19 Octombrea 1993 (# 1615 – XII) hai 30 Sentembrea 1998 (# 146 – XIV).

³ Dik articlo 31 RM Constitutiake hai o Organiko Zakonu Nr. 1220 – XV anda 12 iulia 2002, kerdo hai completuruime Zakonosa pala Culte, Nr. 979 – XII ando 24 marto 1992.

101. Sar penelpe ando lil Tentrosku Spiritualo Horahano Consilo, kai sas dine ko Departamento Statosku kai priil pala Pakeaimos ando bers 2002, o kazo silo dino ko Kriso/judecata RM, hai aghes o Horahani Spiritualo Organizatia bicialde lil ko Europako Criso pala Ciacimata Manusengo. O Cazo, aghes silo diklo ando Europako Criso⁴.

102. O Komitetu Sfatoske penel kî kadai dela priil pala late îl manusa statoske hai dikanla sar ek te arakan/pain i ordinea publiko hai o securitatea nationalo. Singalo organurea nikarel controlu pala pakiavdi practika manusengî horahane, kodolengî kai sile ciacimata dine katar le organizatii kai den jutimos ando foro Chisinau. Si cazurea, kai le singale pirenpe nasul le horahanenta (controlurea pala lengo documenturea, intimidonlen, tonli te pokinen hai aver po administrativo).

103. Sar penen îl manus ando Ministerstvo Interno Buteako, kadava aktia sî te diken sar karen buti le manus kai karen îl kadala kidimata hai na pala le kodola kai pakian. Sar penen on kadava aktia si dikle pala o zakonu RM kai mangalpe katar o Stato te pingearal lengo pakaimos, sar si lende kardo hai sar te karel buti.

104. Po kadavo situatia ko experturea Komitetu Sfatoske si pucimata kana nai konflikto maskar articulturea Zakonenta (dik art. 1 katar o Zakonu Cultea)⁵ kai del vast fieso manuseska te avel vesto ando lesko pakaimos, korkoro or andiktan averen manusenta, privatno or publico, hai sar sî o facto kai pingearalpe or na ka pakiadi practika si ilegalogî kana nai reghistruime.

105. Îl experturea penen, ek argumento kai te pandaen le pakiade organizatii si te diken i practika so penel, hai te na pagal i securitatea hai i ordinea publiko, sastimos hai i morala kai arakan/pain le vestimata hai ciacimata le manusenga hai averenga pakeaimata. Sar penelpe, trebul te delpe vast pala kadava praktikurea kai sî.

Recomandatia

106. RM trebul te astaral legalino aktii, administrativno hai aver, te arakal le horahane manusen sar ek nationalino minoriturea, kai si vestome te aven losale pala lenga pakeaimos hai ciacimos te karen pesqe organizatii pakeavde kai te na pagan or te discriminiruen, sar penel o Zakonu pala o artclo 8 Konventia Kadro.

ARTICLO 9 PALA KONVENTIA KADRO

O vast kai del le ciacimata le minoriturengî andi media

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

107. Andi ekto Opinia, o KS naisarel ando vast kai den le minoriturenga te aven po maskar dikle averenta anditan ando mass-media. Manusa statoske sas pusc(i)le te den vast/jutin ka le ciba minoriturengo te aven draberde ande presa po than kai on train, hai sar si kodolengo minoriturea kai sî mai harî lengo numaru, sar si le Roma.

Situatia di aghes

---

⁴ Dik o kazo Horahai Spiritualo Oorganizatiake anda-i RM, Nr. 12282/ 02.

⁵ Sa kadea buki ando Sudo Evropako po ciacimos manusengo ando vasto pakiaimos, sa i kubut i Kîngari anda-i Mitropolia Besarabiska po marimos le Republicako Moldaviska, 13 decembro 2001, Nr. 45701/99

108. Le sigo geamos kai si andi media elektroniku privatno andi RM puterdea lace udara anda-l minoritetea te avel lengî vasta andi media te avel lengî ciba drabarde hai scriime pe kadavo angluno rig/partea kai train on hai andi aver tana. Anda 150 privatno radioske statia hai TV, 15 karen lengî programurea, or sî i mai harî kai karen anda kadala manusa pe lengorî ciba ande-l kodola tana kai train on mai but le minoritetea te avel lengî programurea: sar si le Rusurea, Gagauzura (but programurea si po radio hai TV andi Gagaizia, hai sar si i Compania publico Teleradio-Gagauzia), bulgarisko (andi Taraclia hai Gagauzia), ucrainisko (ando Chisinau, Balto hai ko Edinetko tan), polonezisko (ando Balto), rumînsko (andi Soroca). Kodola kai karen buti trebun te karen lengî programurea hai pe aver statia radioske hai TV (sar si le rusiska hai ucrainiska) hai te aven karde/rincibarde pale pi RM.

109. TV hai o radiou publico trebun te îngarel kadala programurea po spetifico temurea hai ando aver baro publico kai si minoritetea. Kadala programurea kai sî îngarde pi-l ciba minoriteteangî pe 30 minuturea po kurko, karde andi ucrainisko ciba, gagausko hai bulgarisko; hai sar si po 30 minuturea po cion andi ciba biboldi hai romanes. Le kanalurea publico, sa karen programurea po 30 minuturea pi rusisko cib hai dui varea po cion hai mai karen fiesao cion pa dui ciba rusiska hai moldaviiska. O Komitetu penel kadava del vast savorenga minoriteteanga hai averenga te aven andik tan. Kadala programurea si karde genendar kai sî profesionalurea, hai on sile verver minoritetea, hai lengî programurea si dine avri pi TV hai radio hai rinchibarde pi cib statosku. Le minoritetea si reprezenturuime ando Consilo Observaturengu Radiou Publicu, Companiaka Teleradio-Moldova hai o Emisiako Consilou.

Recomandatia

110. RM trebun mai dur te karel buti pala lengî posibilitetea economicu, kai te del vast kai te karen mai but, te nikarel hai îngaral mai dur i presa andi avera ciba le minoriteteangî, po tan kai train on, hai pesti saora. Mai but trebun te del vast kodolen minoritetea kai sî mai harî, kai naili ni ek posibilitetea andi kadavo angluno drom, hai te len te sikaen jurnalisturen hai i vrama kai delpe le programurea avri.

Emisia TV si radio în limbile minoritatilor

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

111. So pendeam mai opre, le minoritetea gîndin/penen ka kadala programure so pendeamle mai opre nai lace hai ni arasel te sikaelpedel avri so trebun pala lengî butea. Sa mai dur acel na pakeardi le problemurea kai si le minoriteteangî kai sî mai harî po numaru (armeia, belorusurea, azerbaijaia, tatarurea, polonezura, lituaeia, hai aver.).

Situatia di aghes

112. Andou presa/lil dino avri, si lace te avel lila karde maskar le organizatiendar minoritetea andi cib ucrainisko, rusiska (katar le gagauzi, bibolde, azerbaidjanurea, hai sar si le rusi), bulgarisko, gagausko hai polonezisko.

113. Sî diklo ek lacio paruimos kai si le manusen dikle andi media statoske sar si le ucrainen hai cib lengî, ucrainisko. No sa ek, lengî reprezentanturea dikan kadava situatia na laci hai mangan te aven mai but programurea neve andi cib ucrainisko, kana hai sile skurto (5 gi ko 7 minuturea). Sa akana trebun te lelpe/karelpe mai but buti po localino tan. Sar penen le manusen statoske, i situatia di akana nai anda kodoi kai ni kamel o stato, ci mai sigo si kai nai posibilitetea kodolen kai karen buti andi kadavo sfera, hai kai naile lace sikavimos le jurnalisturen hai naile love/resursurea.

114. Anda-i media publicistico, o numaru hai lengo caliteto si ek kai ni arasal. But anda-l kadala publikatia sî dine avri na sar savora, tai kai trebun te ton love anda lengî pusuki, hai kai but varea kadala love nai katar te lenli.

Recomandatia

115. Le ciba le minoritaturengî kai si andi media, but vrama ni astin te îngarenla bi lovangî, politaken interesurea, hai bi/na lacio sikaevmos kai te kares buti andi media. Îi cib statoske hai cib rusiska sî ciba kai delpe дума pesti seaora.

ARTICLO 10 PALA KONVENTIA KADRO

Evolitia pala i politikani lingvistika

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

116. Ando ekto Opinia, o KS pendea ka le ciba kai delpe дума andi RM si sikavde sar penel o zakonu andou 1989, hai kai nas paruidime, dikana o stato lea peska vesto (independenta=libertate). Anda kadai vrama, le manusengî statoske pendeape te keran zakono sar mangalpe ando Conventia Cadro, hai le zakonosa anda-l minoriturea katar i 2001 bers.

Situatia di aghes

117. O zakonu pala Nationalino Minoriturea, RM paruisardea but aver zakonurea kai denas vast ando ciba li minoritaturengî hai te den dume len andi avera sferurea viataku ekonomiku, ketanimos kai te astin te karen aver zakonurea neve mai lace. Kadea kai le manus akana sile len ciacimos te den дума rusiska hai cib statoske andi lengorî ofitalno lila pala kadala sferurea. Kadala hai aver factorurea, trebun te del manusengî kai sî minoriturea te aven hai on andi viata economicu hai andiktan ketane.

118. O Komitetu si losalo ando butea kardine maunsendar statosku anda îl bers palal kai te sikaen i cib statoske anda-l manus pure hai te înkalaven îl paro butea kai si o bilingvizmo moldaviska-rusiska, manglo katar le manusa statosku, hai gi aghes si kadala problemurea. Anda kadai trebul te penelpe ii organizatia kai sikaven le puren, materialurea kai denpe avri po sikaimos, li grupurea karde po sikaemos anda-l ministerurea hai departamenturea hai sar si o grupu buteaku anda-l gava, po 2003 (dik sa le comentaturea pala Articulo 12 mai telal).

119. O Komitetu, ka di kana o moratoriu leno kai te del ek statuso mai vastno cib rusisku, 2002, acilea ek problema kai nai claro. Sas karde verver aktii kai te laciaren i situatia lingvistiku kai sî ando amaro them/tan hai sî pringeardo kai trebul te karen actualizatia le zakonenta. Sar dikleape kardeape mai anglal ek statosku programu kai sî mai paro kai le ciba te astin te karen buti sas todine andi proiektu po verver nivelurea.

120. Fakto sî kai on priin atentu pala i situatia politikani pari di aghes. Kadai si sa dikli sar ek planu kai te ratifitiruen i Carta Europaku pala Cibake Taneske hai Minoritoturengî, kai mangal sa kodova pozitia te avel sar penel le aver ofitalno documenturea.

Recomandatia

121. Le manus statoske trebun te karen sar mangal o zakonu hai te avel kadea hai pi practika kai den vast/jutin le manusen kai sî minoritetea pala lengî ciacimata te den duma peska ciba sar penel i Conventia Cadro. Gi akana, trebun te încercolpe te nikarelpel ek echilibru kai silo, kai dikhal i situatia spetificu lingvisticu andi Rm hai interesurea grupurengî kai sî (dik sa comentareurea pala o articlo 6 mai opre).

ARTICLO 12 PALA KONVENTIA KADRO

Phandimos kulturengo sar aspekto siklarimosko le romendi

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

122. Ando ekto konkluzio O Komiteto Sfatosko dikleau sar butlaci sî i buki le manosengî statosko kate arakhal le nacional miniriteton andi sfera sîkaimaski taj but misto dikleau sar le manus statosko kamen te paruien i sistema ando drom mai lacio kadales' tar so si, dikleau sar le manus statosko kamen te vazdin i butekultura taj lako paruimos maskar le verver etnosurea ando sîkaimos, nadiklo po cadaia so hanrî love sî andai kodoia.

Situatia di aghes

123. O Komiteto motol, sar le ciavora so sîkion andal karasîkaimasko karenpi prijiande li ciacimasa le manosesko taj o ilo toleranto po baziko statosko, taj averenta sosî pangle le ciacimasa le manosengo. Andai kadaia kate bariol i polikulturo taj u pativamos anglal aver etnosurea andal karasîkaimasko todeapi andi programa te sîkionpe le bukea kai xramosardeavle manus verver etnikorengo. Andal 15 karasîkaimasko sas but bahtusarde kadala jiamata, taj mangleapi te tholpi kadava puciamos andi Ministerio Siklarimasko taj kam aven thodo andal savuro karasîkaimasko.

124. Ando 2002-2003 bars sîkaimasko ando programo sîcaimasco andal nacional minoritetea sî siuti i „Paramici kulturengo taj traditsia seli”. Ando 2003-2004 bars sîkaimasco kam siolpi ando plano ciklarimasko andal karasikaimasko medio andal 5-9 klasurea.

125. Maskar savora proiecturea karde andal minoritetea nacionalo, o Komiteto dikleau le agorrodimos po istoria kulturako taj i cib romani, sai karelpel ando instituto maskaretniko rodimos andi Akademia sîkaimasko andi Moldova.(dik sa le komentario po art. 5) Ando îk tan, o khetanimos motol le sai sî le parimata ando dinoavrimos taj rodimos kolektivo andal Rom taj le nacional minoriteteuren.

126. O Komitetu, ka di kana o moratoriu leno kai te del ek statuso mai vastno cib rusisku, acilea ek problema kai nai claro. Sas karde verver aktii kai te laciaren i situatia lingvistiku kai sî ando amaro them/tan hai sî pringeardo kai trebun te karen actualizatia le zakonenta. Sar dikleape kardeape mai anglal ek statosku programu kai sî mai paro kai le ciba te astin te karen buti sas todine andi proiektu po verver nivelurea. Fakto sí kai on priin atentu pala i situatia politikani pari di aghes. O Komiteto ginavel, so i informacia kulturako, istoriako taj tradiciako le nacional minoriteteuren asiael limitome andal karasîkaimasko moldoviska, taj le jiamata initsiativo kardeapi na debut, katar mangalpi jiamata energiko taj love.

Recomandaci

127. Ka te sîkaielpi o lili but misto andal karasîkaimasko, mangalpi te aven lila, planurea sîkaimsko, manos cai dastin te sîkaijen le ciavoren. Katar sî te akiaras so sajimos del u pandimos duialo, hai o opreinkerimos maskarselikano andi kadaia ka te anenpi love po kodova pusiamos ando nivelu nacionalo.

128. Baro dikhimos sî te delpi po khitenimos moldoviska so sî but nacionalo andi sfera sîkaimski hai pal aver obiekturea andal saura kon sîkion , saek kana on sî minoritetea nacionalo, sao nai minoritetea. I buki so kam karen li kara sîkaimaskî, buki andi arta hai kultura avelas misto te avel polikulturu, so kam dastin te vazdin o intereso ek angla saura hai dialogo, so kam karen pandimata zurale maskar le ciavora andal verver naci.

I educatia interculturalo

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

129. Le paruimata ando obiekto istoriako, so kardepi ando agor le 2001 bars , ni sas baxtasardi hai kardea nenaistumos ando khetanimos ando ianuario 2002. Ka te laciarelpi i situatia so kardeapi, ando pasomilai ando 2002 bars kardeapi îk moratorio. O Komiteto Sfatosko ando ekolea konkluzio mangleau te vazdinpi kadala pusimata, hai te pusenpi konsultatia sauren minoritetea nacionalo so sî andi Moldova.

Situatia di aghes

130. Malavelo andai kodoia situatia, le manos statosko astarde te karen aver lila ando îk tan li Konsilosa Evropako. Kadalasa kamline te sîkaijen o pusiamos polikulturo angle kodova obiekto hai te len pozitia ciaci angle istoria selikani.

131. Le manus statosko kardine îk komisia so kam bukearen po kodova pusiamos, hai i metodologiko sar kam sîkaielpi i istaria andal kara sîkaimasko. Pala informatia so deavla o Komiteto Sfatosko andai buki so sî pandime le lilendar, oi sî agorali, hai le manos statosko kamen te ton le rezultaturea ando plano sîkaimasko ando 2005-2006 bars.

132. O Komiteto Sfatosko, dikal andi informatia so deapi, so akanutno andal karasîkaimasko andi Moldova nai lilia maskarkulturo andai istoria. O Komiteto acel but nenaistume po kodova pusimos, katar o Komiteto kardeau konkluzio sar but paro kam sion le manus statosko kadala lila andal karasîkaimasko.

Recomandaci

133. Pala saura kîki maladeau o Konsilo Evropako andi peski buki, pandime istoriasa thanesko moton ,so sî te karel i Moldova, kana kadala lila kam sîkaijen istoria thaneski. Le manus statosko ferdi te arakan le minoritetea konflikturendar, hai te karen îk khetanimos zuralo, hai dialogo maskar le etnosurea.

ARTICLO 14 PALA KONVENTIA KADRO

Barabarimos sajimasko ando mukhimos sîkaimasko.

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

134. Ando ekolea konkluzio so kardeau o Konsilo sfatosko, phenelpi so on mangline katar le manos statosko, sar trebun te avel le nacional minoritete, hai kodola kai sî hanrî, hai naile lengo than, sa te aven sîutine ande sistemo barabarimo sîkaimasko.

135. O Komiteto ministrengo ando konkluzio so kardine andai Konventia Kadroski mangline te avel konsultatia le nacional minoritetonta, ka te akiarelpî misto u pusiamos so sî panglo sîkaimastar.

Situatia di aghes

136. Le manusa statosko ton but zor ka te laciarelpî i situatia ando barabarimos mukhimasko ando sîkaimos le sauren minoriteteuren nacionalo, hai but mangleapi te aven specia listurea so kam karen lila sîkaimasko, hai te karelpî pandimos dualo le thanenta katar sî but minoriteteura kas sî gadea thana. Le manus statosko line te akiaren li parimata le romengî ando pusiamos le sîkaimasko, hai dine o alau te zutonle kate. O alau so deavlis o stato, sîkaiel le jiamas so kamen te karen andai cadaia ka te sion le ciavoren romane ando sistemo sîkaimasko ververesko nivelo. On sîkaen po direkto zutinimos khetano-ekonomiko familiengo, hai jiamas sar o qvoto po sîkaimos baro andal institutorea.

137. O Komiteto Sfatosko bahtarel, sar akanutno sîkion 40 arne Roma, hai moton so but misto dastil te laciarelpî i situatia le Romengî andi Moldova kana fisao bars kodova numero kam bariol. Le manus so sî andal minoriteteuren moton sar iji akanak le love so denpi ando sîkaimos lengî ciavorengi ne arasal ji lendi, hai ni arasanpi love andal kadrore sîkaimasko. Andal kara moldoviska sa sî pucimos le lilenta po sîkaimos. On trebun te den pokin pal lila po sau bars, hai te lenli andi arenda, so na saura dastin kadaia.

138. So ni mothona le manus statosko. Maskar le rom saek sî baro pusimos ando sîkaimos. Sai but bari situatia sî le romen so besen andaql gava, kate ni arasanpi love, le rom îngarenla but paro, le karasîkaimasko sî but ciora, le ciavora verver barsangî sîkion andi îk klasa, katar hai înklen sîkaimos nasul maskar le ciavorarom.

139. Andai cadaia so le gava kai besen le rom sî but dur le forostar, înklen o pusimos le profesuren. Saura kadala parimata karen, ka le ciavora te na phiren sîkaimasti, le ciavora hasaren le lektii. Le rom asen na sîkade, hai kadaia karel ka le rom te ni aven siutne andal pusimata ekonomiko, khetanimo, politiko hai kultura.

140. O Komitetu penel, ka pe practica andi relatia le manusenta statosku, i cib rusiska si labardi sar i cib statoske, a aver ciba minoriteteurengu ni labarenpe kanci. Sa le manusa minoriteteurengu roven ka le manusa statoske sao o vrama labaren lila andi cib statoske hai den alau palpale sa ando cib statosku, kana o pucimos silo ando aver cib. Le ukraineia na but vrama palpale dine informatia ko experturea ando Komitetu, kai sî ek kamlipe te den дума mai but pe cib ucraïnisku andi lengî relatia le manusenta statosku.

141. Pala saura kîki maladeau o Konsilo Evropako andi peski buki, pandime istoriasa thanesko moton ,so sî te karel i Moldova, kana kadala lila kam sîkaien istoria thaneski. Le manus statosko

ferdi te arakan le minoritete konfliktendar, hai te karen ik khetanimos zuralo, hai dialogo maskar le etnosurea.

Recomandaci

142. O Komiteto ginavel, so u pusimos andal manus so kam sikaien le ciavoren hai o pusiamos le lilengo si sao but baro. Naprisardo po kodova so nai love o stato trebul te laciarel kodova pusimos ando ik tan le zutimasa maskarselikano.

143. Si te lenpi jiamata po pusimos le romengi but sngu po nivelo ekonomiko, po sastimos, hai aver,so te laciarel codova pusiamos andral, ferdi gadea kam dastin te pitranpi le udara le ciavorangi romane ando sikaimos lacio.Si te paruilpi o godisamos le romengi andal lengi kara, hai andal karasikaimaski, kate laciarelpi but sngu i situatia le ciavoren romengi ando sikaimos.

144. O Komiteto ginavel, so u pusimos andal manus so kam sikaien le ciavoren hai o pusiamos le lilengo si sao but baro. Naprisardo po kodova so nai love o stato trebul te laciarel kodova pusimos ando ik tan le zutimasa maskarselikano.

Sikaimos la cibako statosko

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

145. Ando ekolea konkluzio so kardea o Komiteto sfatosko sikael so le nacional minoritetea andi Moldova den дума nasul andi cib statoski. Mangleapi ka le manus statoski te vaudi kodova puciamos.

Situatia di aghes

146. Pala so dikleapi sea i situatia so si, i Moldova todeau but zor ka te vazdin o intereso le minoritete ando sikaimos la cibako statosko, but kardine kodolasa so siutine ando kodova pucimos le programurea maskarselikane, kate paruienpi andi experienta hai ando zutimos loventa. Po kodova pucimos sas dineavri lila sikaimasko, alavaro/dictionaru sar andal ciavora, gadea i andal bare,so si andal saura minoritetea nacionalo so si andi Moldova, hai mai sas thode metodea neve sikaimasko na pare.

147. Le nacional minoritetea dikle sar mangalpi ando khetanimos te jianelpi i cib nacionalo, hai i cib nacionalo kana jianelpi si na gadea paro kate pitralpi o khetanimos andal lengi ciavora.Naprisardo po codova le manos, sikaienpi andi cib rusiska. O Komiteto Sfatosko but mangal, so angli te jial o sikaimos andal kodola institutetea andi cib le minoritete, hai kam aven speialistetea so kam dastin kadaia te karen. Akanutno le manus, so kam karen buki kate sikion andal kursurea uzalutne ando foru Kisinou, hi'ai andal thana kai arakanpi kadala institutetea. Sa akanak karelp bukearimos panglo but efektivito le thanenta sar si i Bulgaria, Polonia, Rusia, Turcia, Ukraina hai aver.

148. But nacional minoritetea acen nenaistume sar karen buki andi sfero sikaimaski le manus statoski, hai mangan dinoavrimos le lilengo andi lenghi cib, hai manos so kam dastin te sikaien lengi ciavoren andi lenghi cib. Le romendi si neparuime o pucimos po sikaimos, len ji akanak naili karasikaimasko so karenpi kurka sar averen minoritete, andai kadaia i cib romani andi Moldova but hasarelpi.

149. Le jaimata so line le manus statoskî moton sar kam paruien kodova pucimos ando misto, hai kam karelpî but andai kadaia ka te na mai vazdilpi o pucimos po sîkaimos. Po kodova pucimos sas dineavri lila sîkaimasko, alavaro/dictionaru sar andal ciavora, gadea i andal bare, so sî andal saura minoritettura nacionalo so sî andi Moldova, hai mai sas thode metodurea neve sîkaimasko na pare. Le nacional minoritettura dikle sar mangalpi ando khetanimos te jianelpi i cib nacionalo, hai i cib nacionalo kana jianelpi sî na gadea paro kate pîtralpi o khetanimos andal lengî ciavora.

Recomandaci

150. I Moldova but trebul dikhimos te del le nacional minoritetturengo ando sistemo sîkaimasko: te denavri lila andi lenghi cib te khonzaren profesorea so cam dastin te karen buki andi cib le minoritetturen. Barodikhimos trebul te del i Moldova le romengî andai kadaia so len naili lengo than pasutno. O Komiteto ginavel so i zor andi Moldova opreinkerem le nacional minoritetturen, hai lenghi iniciativa, kate delpi дума andi lenghi cib pasutni, hai kana le minoritettura kamen te sîkion andi lenghi cib sîli mekhimos. Ando 2003-2004 bars andal desuokto klasurea le lektii jianas andi cib ukrainiska, andal sou klasurea andi cib bulgariska, hai andal star klasurea andi cib poloniziska.

151. Le Komitetos sîlis i informatia , sar o sîkaimos delaspi andi cib le minoritetturen, hai andai kadaia deapiavri lila sa andi lenghi cib, kai sas dine andal klasurea I-IX. Akanak jial i buki kate denavri lila andal klasurea X, XI, XII.

ARTICLO 15 PALA KONVENTIA KADRO

I participatia pi viata social-economico

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

152. Ando lengo ekto konkluzio o Komiteto Sfatosko manglea katar le manus statosko te karen but bari i sfera sfatosko, te karen but dialogo le manosenta pativalenta so sî maskar le minoritettura nacionalo. Ferdi gadea o stato kam jianen i duk hai le pucimata so sî maskar le etnikorea.

Situatia di aghes

153. O Komiteto ginavel, so i Moldova ni pandaen le droma le minoritetongo te aven andal verver sferure politiko, hai karen lengî tana ni nasul. Le nacional minoritettura acile butnaistume sar karel buki andi kadaia sistema o Birovo maskaretniko (kata hai mai dur “Birovo”).

154. O Birovo jeanel andal saura pucimata so sî le minoritetturen nacionalo andi Moldova, kana trebul o birovo karel kidimata pal verber pucimata so nikaren li minoritetondar, karen kidimata kana kadaia mangalpi le manusenta statoskî, malaimata le manusenta statoskî hai le manusenta pakivale maskar le minoritetturen nacionalo. O Birovo but misto karel buki le konsilosa koordinatoro pal pucimata le nacional minoritetturen. Del baro dikhimos pal ruvimata so avel le minoritetturen hai priil sar misto te laciaren i situatia so kardeapi. O Komiteto sa penel so k[r]deapi lace paruimata, so le manusa statosku kardine aktibno konsultatie le nacionalo minoritetturen andi vrama kai sikavenas te karen ek zakonu pala-i politika nacionalo tai te den ek sfato lengî sar te konsultin pala-i reforma konstitutiake Moldaviiska.

155. O Komiteto Sfatosko deau barodikhimos po artiklo 16 ando ekto Konkluzio ando stato sar parudinepi le judeturea andal raionurea. Kadaia kardeau but te paruielpi i situatia le

minoritetong andi laci kadalasa, so kardeapi mai hanrî autonomia hai le minoritetea dastin naparo te cionpi ando khetanimos moldaviaku pal thana kai sî lengî khara. Sî manus pakivale andal minoritetea nacionalo, so moton sar o Konsilo koordonatoro trebul te pucelpi fisao manosestar hai organizatiengo kana kam karen buki po duito phendimos statosko. On moton sar o xramosamos po phendimos trebul te delpi saurengî, te karenpi prijiande.

156. Ando ekto Konkluzio so kardeau o Konsilo Sfatosko manglea le manusen statosko te karelpî îk sfato saura kon kamena, hai te arakan o drom so sî sao mai pasa andal nacional minoritetea te cionpi andal bukea statoskî, but misto kam avel te cionpi le Rrom sa, andai kadaia so on sî buthanrî.

Recomandaci

157. O Komiteto Sfatosko mangal le manusen statoskî te denpi sfatu le minoritetonta nacionalo hai te avel maskar lendi dialogo hai te aven pîtarde andal manus pakivale so karen buki andal organizatii so vazdin pucimata pal minoritetea nacionalo.

158. O Komiteto ginavel, so ni motona le manus statosko saek o pucimos po sîkaimos andal ciba le minoritetea nacionalo acel neparuime, hai sai cubut le tunurendi. Ando 2003-2004 andi cib ukrainiska îngarelaspi o sîkaimos ferdi 0,06%,so sî but hanra. Sai but o sîkaimos jial andi cib selikani hai andi cib rusiiska.

159. O komiteto ginavel so sea kadaia ni sîkaiei i situatia realo pal etnosurea so sî andi Moldova. Te avel po ciacimasti ,o nivelo so temangalpi sikaimasti i cib le minoritetea sî but tele.

Kotorlimos li minoritetea nacionalo andal bukea statosko

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

160. Ando ekto Konkluzio so kardeau o Konsilo Sfatosko manglea le manusen statosko te karelpî îk sfato saura kon kamena, hai te arakan o drom so sî sao mai pasa andal nacional minoritetea te cionpi andal bukea statoskî, but misto kam avel te cionpi le Rrom sa, andai kadaia so on sî buthanrî.

Situatia di aghes

161. O Komiteto sfatosko bahtarel sar karen buki andi andal kara statoskî but minoritetea nacionalo, sai mai but andal gava, hai sar on cionpi ando khetanimos. Andi Gagauzia so sî autonomia sea izor politico sî le minoritetea nacionalo otar. Kate o Komiteto delpi palo article 7.

162. O Komiteto dikleau hai ni cialevesî so nisî nacional minoritetea andal gadea thana sar Ministerio ciacimasko, Ministaro po arakhipos.

163. Le Rom ni sî ciutime katindi hai andal gava kai on sî but saek len konik ni cionli andal gialogurea po puciamata so sî lendi. Le manus statosko paruien kadala pucimata sar jianen on, bi ka te pucenpi le Romendar. Andal gava len ferdi pucenli so duk sîli, tali konik ni pucen sar avela mai misto te paruien li.

164. O Komiteto Sfatosko bahtarel i grupa po dialogo so kardeapi le romendi nadai kadaia kate dastilpe te vazdinpi le pucimata le romengî andal le manus statosko. O Komiteto ajiukearel

lacio rezultato katar. O Komitato akiarel so sau but baro pucimos le Romendi sî kî nai manos sîkade maskar le Rom, hai kadaia karel but paro andal Rom ka te cionpi andi bari politika.

Recomandaci

165. O Komitato ginavel, so le manus statoskî trebun te sfatuinpi but le minoritettura nacionalo pal droma de anglal sar te dastin te cionli andi politika sai but te aven andi buki administrativo.

166. Le manus statoskî bare hai andal gava sî misto te paruien le pucimata le Romengî pucindo le pativalen so sî maskar le Rom. Mangalpi te denpi love kate opreinkeren le Romen, andai kadaia so te aven butangli asunde.

167. Le dada hai deia kamen ka lengî ciavora te jeanen lenghi cib pasutni, tali sa kate on jeanen so paro kam aven lengî but angli. Jeanen sar ni arasan lila ando sîkaimos, jeanen sar lengî ciavora paro kam sîkion abdal universitettura. Ita star on den le ciavoran te sîkion andi cib statoski hai cib rusiiska.

I zor executive andal kera public.

Recomandacia pal dui kotora anglune

168. O Komitato ginavel, so le manus statoskî trebun te sfatuinpi but le minoritettura nacionalo pal droma de anglal sar te dastin te cionli andi politika sai but te aven andi buki administrativo.

Situatsia de aghes

169. O Komitato ginavel, so i Moldova ni pandaen le droma le minoritetongo te aven andal verver sferure politiko, hai karenlengî tana ni nasul. Le nacional minoritettura acile butnaistume sar karel buki andi kadaia sistema o Birovo maskaretniko . O Birovo jeanel andal saura pucimata so sî le minoritettura nacionalo andi Moldova, kana trebul o birovo karel kidimata pal verber pucimata so nikaren li minoritetondar, karen kidimata kana kadaia mangalpi le manusenta statoskî, malaimata le manusenta statoskî hai le manusenta pakivale maskar le minoritettura nacionalo. O Birovo but misto karel buki le konsilosa koordinatoro pal pucimata le nacional minoritettura. Del baro dikhimos pal ruvimata so avel le minoritettura hai priil sar misto te laciaren i situatia so kardeapi.

170. Po ciacimasti hanri minoritettura sit ode te Karen buki andal zora li statosco, ando Governo, andal institutettura so sip o ciacimos taj andal institutettura public. Gadea parimata bucheco si sar le ucrainuren sar le gagaujen , tali sai mai but le romen, hai conic nil el iacate cadala buchea. O Komitato Consulativo ghinavel , andal rom cam evel but michto cana on sas te caren buchi andal sistemurea so buchearen po sastimos, ando sistemu buchiako, hai ando aracam sociala. Cadaia cam carel but michto ca ten a avel discriminatsia le romengi.

Recomandaci.

171. O Komitato Sfatosko bahtarel i grupa po dialogo so kardeapi le romendi nadai kadaia kate dastilpe te vazdinpi le pucimata le romengî andal le manus statosko. O Komitato ajiukearel lacio rezultato katar. O Komitato akiarel so sau but baro pucimos le Romendi sî kî nai manos sîkade maskar le Rom, hai kadaia karel but paro andal Rom ka te cionpi andi bari politika. O Komiyeyo mangal te karenpe jiamata po chiuimos le minoritetongo andal sferurea statosko.

172. Este necesar de a întreprinde masuri speciale pentru instruirea limbii de stat, si anume a functionarilor publici. Sa trebuime te vazdinpe puchimata po jiamos ando zurardimos la chibako statosko, hai sai but codolengo so Karen buchi andal sferurea statosco.

Kidimos le minoritetontsa

Recomandacia le don pasure anglune po dikimos.

173. Cana deape дума but angli o Komiteto nichtsardeau o dialogu machkar o stato hai le minoritetea so sic ate, tale mangleau lender ca o dialogul te avel lino pale, hai le minoritetea te aven I on cane lelepe vok alau zuralo po stato. hai te del but lace dialogurea machkar le organisatiurea so caren buki pal puchimata minoritetongo.

Situatia de aghes

174. O Komiteto Konsultativo penel ca 93 organizatsii pal minoritetea natsionalo caren ek kotor ando Consilo Buchiardo etnoculturalo po chodomos so si pasha Birovo pal pandimata interetnico. O Konsilo Konsultativi bahtarel i situatia cadaia, taj ca si paso Birovo hai hai le imigranturea si si po amaro than. (Dik so alau todo po Art.3)

175. O Komiteto Consultativo penel ca fallis but nasul , sar pala alau hai roimata sosas carde bute minoriteton , o Consilu Buchiardo nai gadea zuralo sar sas mai angli, hai ni del ek alau cana lelpe vok jiamos andal sferurea statosco sar sas but angli. Taki akanak o Consilo mai but carel buki pal jiamata so nicarel i kultura . But so si ando Consilo mangan te caren buki mai dur hai te aven pandimos po Guvernu. O Komiteto Konsultativo penel sar o dialogul trebul laciardo zorati cana avena ando dialogul akarde mai but minoritetea. Pendeapi ca si nasul i situatsia le codolen organizatsii so ni aveli acreditatsia paso Birovo, len naile zor cana mangalpe o alau saurangi cana lelpe vok jiamos ando stato.

Recomandci

176. O Komiteto Sfatosko, dikal andi informatia so deapi, so akanutno andal karasikaimasko andi Moldova nai lilia maskarkulturo andai istoria.O Komiteto acel but nenaistume po kodova pusimos, katar o Komiteto kardeau konkluzio sar but paro kam sion le manus statosko kadala lila andal karasikaimasko. O Komiteto mangal te lenpe jiamata ca te laciarelp i buki ando Consilo si si pasi Birovo , hai le minoritetea te len partea cana vazdinape hai carenape puchimata andal sferurea statosco.. O Komiteto mangal te nicarelpe pandimos mascar le ministarurea hai le organizatsii so si paso Birovo hai si naile lil te aven paso birovo.

I buki andai sfera publiko le gagaujen.

Situatsia de aghes.

177. Le gagauzura roileape le manochengi ando Komiteto Sfatosko sar si paro te cionpe buchiate, taj anda lengo than ni denpe but love.. Naprisardo po kodova,sar deapi lengi palo Zakou te aven lengo statusu po ciacimasti, on ashen sadiek ne naistume, denpe hanri loie le statostar, hai le forurea , le gaua ni dachtin te vazdinpe ando ciorimos.But gagauzura andai cadaia nachline ando lengo than bukeati andal aver thana, nachline but manoch so sikavenas le ciaoran chkolati, but manoch so sas po sastimos. Andal gaua acile hanri manoch.

178. O Komiteto Sfatosko penel sar ni si michto te ni avel gaguzurea ando Parlamento. Si but parimata te aven on corcuru sar si stato, ne mekali but te caren o stato gajikano. Ando tan te achiarenpe la gaguzurea hai o stato gajikano, te dachtin te vazdenpe le gagauzurea po lengo than, tali lendi ne caralpi dialogu lacio, pralikano le gajentsa. Si bukea kai on ne akiarenpe le gajentsa , hai astaren te hanpe machkar pesti.

Recomandaci.

179. Le Zora moldoviska trebul te den loie te arasalpe, ka te vazdelpe I Gagauzia , sai mai but ando kotor economic, so si sao but nasul lendi.

180. E O Komiteto mangal le statostar le lel jiamata po puchimos ě gagujen andal sfaturea statosko. O Komiteto Sfatosko mangal le statos te ton alaua zorasa ando status le gagujen sar Than Ekalo Gagauzisko, hai te den jjutimos po pucimos ekonomiko.

ARTICLO 18 PALA KONVENTIA KADRO

Machkaralo bukimos

Recomandaci pal dui cotoranglune

181. O Komiteto Sfatosko cana sas le dui cotoranglune , mangleau katar i zor molovisko te karen sea so dashtina andi lenghi zor, te avel tode andai practica sea so si pandime po puchimos panglo andal acordurea hai saura konventsiurea machkarale , so del zor po arakimos le ciacimasko le minoriteturn natsionalo.

Situatia de aghes

182. O Komiteto Sfatosko bahtarel michtimasa I buki hai akiardimos so sas cardo po pucimos la granitsako Ucrainisko hai Moldovisko, o Komiteto penel ca I buki sosas kardi po puchimos cam carel laciardimos andai situatsia li ucraintsurengo so beechen pi pu moldaviako. Si but mishto ghinavel o Komiteto Sfatosko sar vazdepi le achiardimata so sas zurarde po lil andai situatsia le minoritetongo so si andi pu pai Odesa Ucraina hai pi pu Cernautsu. O Komiteto ajiucarel , so o achiardimos so sas cardo po lil machkar I Ucraina hai Moldova po puchimos le minoriteton natsionalo ando 2008 bers, cam avel leni po lil ciacimaskoando Parlamento Moldaviako.

183. O Komiteto Sfatosko bahtarel le achiardimata so sas tode po lil ando sikaimos machkar I Moldova taj I Bulgaria hai Ucraina. Cadala lila si but lace andal paruimata machkar le studen-turea so sikaven hai si minoriturea andal lengi tana statosko. Naistume cadale paruimatengo , vazdelpe hai pailpe but misto o ujumos kulturako le minoriteton, o ujumos la cibako.. O Komiteto Sfatosko bahtarel o xramosamos so cardeape pai buki andi programa natsionalo hai machcardepartamenturea pai buchi andal programurea interetniko so Karen le Virovurea pal Pandimata Interetnicea andal saura cadala statusurea sar si I Bulgaria (O Kar “ Le Bulgare dur karal”), Letoania, Lituva, Estonia.

Recomandci

184. O Komiteto Sfatosko mangal catar le zora moldoviska te astarel I buki maidur po vazdimos la bukeako macnkar le statusurea so si pasha lendi andal verver sferurea sar si o paimos le minoriteton natsionalo. Sai maibut o Komiteto ajiukearel te astarel I buki o nevo lil machkar amaro statusu hai Ukraina.

III. CONCLUZIA SO KARDEAPI

185. O Komiteto Konsultativo ghinavel so u alau agurdino so cardeapi pai konklizia , pai Moldova kam avel llini bukeati po lil hai ando realo katar o Komiteto Minichtrengo.

Le paruimata laciarde pala le dui monitoringurea

186. I Moldova cardea saura bukea so mangleapi latar de englo cana sas I Comisia. Mishto nacline le parti po minitoringu andal saura sferurea. Sa ricibardine le lila pai conventsia andal saura ciba, hai sas dine sauranga te carenpesci prijiandimos. Le Zora line but jiamata po laciardimos o dialogo machkar le birovuea hai le minoritetea natsionalo.

187. Ando paimos le minoriteton catar I discriminatsia , so but malaielpe amendi, o stato leau lace jiamata. Cardeapi buki po lil so penel andai discriminatsia. Tali o Komiteto Konsultativo mangal le statostar te len zorati hai po lil, kike mai sigu o zakono andai nediscriminatsia le minoriteton. But buki, hai laci pai practiko kardine la ombudamanurea .

188. Le zora cardine jiamata te michtoren o paimos la kulturako le minoriteton. Mecline te avel but dikimata po tele publikohai po radio, tali I vremea so denpe lengi teinklen, hai sar carenpe le emisii , le comitetosco ne cialeavlesca. Mangleapi pokadava pucimos te carelpe buki.

189. Andal manoch pakiade horohai, deapi tan specialo ando Chisinau, ca te dactin cai te im-prahon pesca horohaen.

190. Vazdeapi o dachtimos te sikaven le minoritetea natsionalo andi lenghi cib. O Stato cardeau but, hai deau love te xramosarenpe lila andai cib lenghi. cardea ek madelu sar “ chkola po dikimos” tedikalpi sar michto, hai kana kameno le minoritetea te sichio andi cib minoritaru. Andi programa po sikaimos , tode le ciavoren te sikio mai but te aven tolerant, hai but pakivale e kendo avereste.

191. Le Zora moldaviako xramosarde but lila so cam laciarel o dialogo maschkar granitsurea, po paimos le minoriteton natsionalo.

Pucimata so nas kardepalo dui monitoringurea.

192. Ando 2004 cate cardeapi oxramosamos la lumeaco. O komiteto arakleau, sar sas cardo o xramosamos na ciacio. Aracleape sar garaielape kike si minorieturea po ciacimasti cate. Coniva cscso interesu sas ,todeau minoritetea mai hanri. Ni karelpai sar andal aver statusurea lila pai discriminatsia. Achen mai hanri manosc sikade machkar le minoritetea natsionalo.

193. Kana hai mai angli penelaspe sadiek, sar si michto hai nai conik huliardo ando amaro statosu, akanak si but nasul. But acen ten a akiarenpe machkar lendi , hai lenghi cib le gaje hai kodola kon aileau kate , tali naeuropenurea..Le rom sai mai but achen te aven intolerant kate, but nasul lel te karel uki I mass-media pocadava pucimos. Aracas acanac hai but cazurea po nasulims la tsifleaco pal rom hai aver minoritetea natsionalo.

194. Andal berch so nakline, o jjutimos hanrisaileau ando Birovo pal Pandimata interetniko, nai gadea sar sas mai angli. Po paimos le chibengo hai la kulturaki le minoriteton, sa carenpe hanri jiamata pojiutimis. Cana le zora hai Karen voichi pal kadava puchimata, on saek Karenle napitardo. Le minoritetea so si hanri ando stato , falli nasul sar o stato ghinavelpe lentsa, hai ni karel sar trabulas te aiel paume lenghi chib, hai I lenghi kultura.

195. Andal horohaia so si amendi, sa hanri karelp. Cana hai deapi andi zor o zakono ando pakiadimos musulmano, 2008 berch, kadaia ni laciardeau lengo traimos. On saek achen napriji- ande sar pakiadimos andi Moldova. Cadaia del parimos cate avel prijiando lengo ciacimos , hai on te caren lengi kera pachiaimasko.

196. O sikaimos andi chib le minoritetongo karelpe but paro, tali andal mioriteton so si mai hanri , ni karelpe di sea.kadala parimata del nasul tan andal minoritetea nadal verver sferurea, so si ando stato. O sikaimos andal chiba le minoriteton si gadea pari, andai kadaia ci ni si lila andal lengi chiba, hai nai manoch po sikaimos andal lenchi chib.i sistema nasul ekonomiko, kardeau sar but te tradin katar, hai le chiaoran ni si con te sikaieli.

197. Naprisardo sar cardeapi planurea but, malaimata le manochen statosko, pal puchimata le romengi. Le rom sadiiek achile minoritetea andi situaysia sai mai nasul ando stato. But rom sai beechen andal gaua, achen dine dikpartea. Sai maibut achunelpe le rom en te aveli discriminatsia le gajendar. O Planu pal jiamata te jiutearen le romen po berch 2007-2010 ni deau canci lace paruimata. O stato ni deau canci loie po kadava planu, ita star o ni laciardeau le ghesa le romengi sar andal forurea, gadea I andal gaua.

198. Si hanri minoritetea, so karenbuki andal sferurea zorako. Tali rom, hai minoritetea so si hanri ando stato, hai mai dur achen ten a lenle bkeati, hai andal sferurea zoraki sa.

199. Le minoriteton natsionalo falli but nasul, star le zora statosco len jiamata po puchimos le minoriteton, ne mangan sfato lender, katar o Chidimos Birovosko pal saura organizatsii etnokulturalo , sar ek konsilo Sfatosko.

200. I autonomia gagauzisko astardeau ten a vazdilpi , andal maibut sferurea, andai kadaia sar ni akearenpe I zor gajikai, hai I zor lenghi tanesco.

Recomandaci

201. So mangleapi but angli ando Kapitolo I hai II o Komiteto Sfatosko akarel lezora te Karen le jiamata ditele, cate laciaren I buki pai Konventsia- cadro;

Le puchimata so si karimasko sigu³⁹

- te tolpe po li hai te avel zorati sai mai sigu o zakono pai andiscriminatsia, hai te lenpe iakate sadiiek realo le cazurea pai antidiscriminatsia , neachiardimos rasialo, hai pasurea antisemitiko;
- te lenpe jiamata po puchimos pai intolerantsia mashcar le minoritetea, hai te lelpi iakati sar carela buki I media pai intolerantsia, andal saura sferurea hai I sfera la politikake.tali cana coniva reielapi pai tsifli ten a pandaienpe le iaka, tali te lenpe jiamata te aven la-jiarde sanctionalo po lil;
- te lenpe jiamata zurale na ferdi po lil, tali hai praktiko, po laciardimos le ghesengo le romengi,o stato te laciarel o Planu po jiuimos le romengi , na alaientsa tali te mekan te denpe loie nado palnu jiuimasco le romen, hai te lenpe jiamata te aven rom andal bukea statosko.

Recomandaci karimasko⁴⁰

---

³⁹ Recomandarile sînt expuse în conformitate cu ordinea articolelor Conventiei-cadru.

⁴⁰ Recomandarile sînt expuse în conformitate cu ordinea articolelor Conventiei-cadru.

- Te avel todi baziko po xramosamos de aghes angli le manochengo, palai sar mangal le comitetea internatsionalo, sai maibut andi sfera kidimasko le anaua so kam denduma andal bazika etniko, hai I chib so delpe дума.
- Te avel dino jiuimos baziko, andi buki so karel o birovo pal Pandimata Machkaretniko, gadea sar o silo o institute so silis zor te laciarel I buki pal puchimataandi politika statosko andal buchea pal minoritetea natsionalo.
- Te avel togi baziko dikimasko po chiutimos andal bukea le minoriteton natsionalo, hai te jiuisarelle I zor statosko andal saura lengi jiamata po lacimos lengi ghesengi ando stato. Te delpe vast jiuimasko hai le minoriteton natsionalo so si hanri ando stato, pal puchimata paimasko la chibako nai la kulturaki.
- Te avel todi baziko andal xramosamos po lil o ciacimos realo andal horohaia so ando stato hai le avern pakiade sosi. Te mekanli po ciacimasti te Karen lengi kidimata pachiaide, andal lengi kera pachiadengo.
- Te delpe jiuimos andal minoritetea natsionalo te dachtin te sikion andal dui chiba, hai te nai sichion mai andralo lenghi chib, cate na bistralpi. te carenpe jiamata po lachiardimos sikaimasko la chibako gajikai.
- Le zora statosca te makan hai te na pandaien o drom , andal minoritetea natsionalo te cionpe andi buki publiko. Le minoritetea so si hanri sa te dachtin te cionpe andal bukea zorako statosko.
- Te delpe zor andi baza bukeako le Kidimasco Birovosko le minoriteton so sile lenghi organizatsia, te mangalpi lengo sfato , hai te puchenpe cana o stato camel ate lel variso jiamata pal minoritetea national.
- Continuarea dialogului în scopul definirii mai exacte a atributiilor autoritatilor gagauze pentru asigurarea unei functionari mai eficiente a Unitatii Teritoriale Autonome Gagauzia. Machkar le gagauzura hai le gaje ta carenpe chidimata po lachimos le sfatosko machcar lendi, hai te achiarenpi machkar pesti sar te carel buki palo ciacimos I Pu Autonomu Gagauziko.

³⁹ Le recomandacii sile xramosame pala sar si tode le artiklore andi Konventsia -kadro

⁴⁰.Le recomandacii sile xramosame pala sar si tode le artiklorea andi Konventsia -kadro

Rezolucia Res CMN(2010)6
Andai buki la Konventiakî Kadro pala protekcia le minoriteturen nacionalo
Andi Moldova

(Lini le Komitetostar Ministrengo po 5 mai 2010 bars Pala 1084-ulea malaimos le manusen ando ministero)

Po baziko le articlengo 24-26 andai Konventia Kadroski, o komiteto ministrengo, andal minoriteturea nacionalo(angli-Konventia kadroski);

Lino po dikhimos i rezolucia (97) 10 ando 17 septembro 1997 bars, o stato avelis te karel monitoringo, gadea sar motolpi ando articlo 24-26 pala Konventia Kadro so leau o Komiteto Ministrengo.

Sî lino barodikhimos po kodova sar karelpî o alaimos, astarti ando lil Rezolutiakî (97) 10;

Sî lino barodikhimos le lilesko sosî andai ratifikatia, so kardeavlis i Moldova ando 24 februaru 2009 bars.

Anelpi godi, palai Opinia III so sas lini ando 24 februaru 2009 bars, i zor modoviska biciardeau o lil statosko ando duito kotor palo monitoringo sar karelpî i Konventia kadroski.

Kana dikleapi o trinto Konkluzio so kardea o Komiteto Sfatosko andi Moldova, lini po 26 iunio 2009, hai o komentaro xramosamo so deau i Moldova, so araslea lendi po 11 decembru 2009 bars;

Sa gadea leapi prijandimos u komentaro so deau o serimos moldavu.

1. Len avutno agoralau andai Moldova.

a) Lace paruimata

Dikana leapi o ekto Konkluzio ando Komiteto Sfatosko hai i rezolucia so kardeavla o Komiteto Ministrengo , i Moldova mai dur delas dikhimos po arakhamos le ciacimasko le nacional minoriteturen.

I Moldova todeau i bazika pala o articlo ando ciacimos saurangî, kon sî andal nacional minoriteturea, hai o ciacimos te karenpi organizatii so, di kana leau kadava articlo i Moldova but laciardeau le pucimata po ciacimos le minoriteturen nacionalo, hai dine te karen opreinkerimos praktiko ando sistemo kulturako hai sîkaimasti. O dialogo maskar le manos andal minoritetura nacionalo karelpî mai dur, hai o Birovo maskaretniko zutisarel kate but. Le minoritetonta nacionalo dinepi sfato, cubut ando proteso kana karenpi paruimata, kana nevimata andi lejislata so sî andi Moldova.

Kana lelapi o ekto Konkluzio ando Komiteto Sfatosko, ando khetanimos nas akearimos maskarkulturo saura etnikorengî, nai i situatia sas but pari. Pala îk timpo o khetanimos paruideapi, kardeapi toleranto, hai butakiardo andal pandimata maskaretniko.

So kardeapi o xramosamos le manusengî ando octombro 2004 bars, sî but bahtusardo hai sî îk buki laci, so kam dastil te laciarel o monitoringo le manosen so sî andal minoritetea nacionalo, hai pala kadaia kam mistorelpi i politika po kadava pucimos.

b) Pucimata butpare

O konflikto andai Transnistri acel sao butparo, o marimos sosî nasul butarel pal aver pucimata, sar sî politiko, so manarelpi po sea o selo Moldova, hai karel parimata sar te karelpi i Konventia Kadro.

Bi pucimasko sosî andi Transnistria, andal but thana andi Moldova so bukearen Konventiasa, sas line po kodoia jiamata. Barea dukasa dastis te motas so andi praktika le garanturea po ciacimos le minoritetea nacionalo acen ando baro pucimos, hai nekarde. Le parimata kadala înklen andai kadaia so ni karelpi monitoringo le pucimasko andai partea le manusen statostar, ni arasalpi love, ni kamen le minoritetea te cionpi andi politika, andai kadaia so ni pakean andi lenghi zor.

Le jiamata so sî line andai kadaia kate rakhalti i kultura, i cib le minoritetea nacionalo, sa acel ajiukiarimasko le manosendar so sî andal minoritetea.

I kultura hai i cib le minoritetea nacionalo gadea hai acileau ne ciuti ando programo sîkaimasko, o ververimos le pucimatetongo maskaretniko andi mass-media acen na laciare. Avri kadalatar, le jiamata so sas lini kate cion i cib le nacional minoritetea andi programa sîkaimaski hai andi mass-media acel sa na laciare, talt motolaspi so kardeapi na but paruimata lace. Sî ciba so le manus statoskî ni lenli ando barodikhimos.

Ando dialogo maskarkulturo hai tolerantimos ando khetanimos acel butparo, sai but pari situatia sî le romen hai le pakiadea le singalenta hai andi mass-media.

Neparuimata sî ando sistemo zorako, kate ni karen buki minoritetea nacionao. Kana hai sî koniva andal minoritetea lengî konkluziengo po îk pucimos ni delpi barodikhimos.

Nadiklino pal saura jiamata so leavli le manus statoskî, saek o pucimos le Romengî acel neparuime. On saek acen diskriminome ando khetanimos, len ni arakanli gadea sar averen, len ni pucenli konik kana kamen te paruie vo ici ando îk pucimos.

2. Lel avutne recomandaci pai Moldova:

Le pasorendi sai ferdi sî te lenpi kate avel kardi i recomandatia, so sî andai I hai II kotora la konkluziako so kardeavla o Komiteto Sfatosko, le manosendar statosko mangleapi ferdi te len avutne jiamata so kam laciaren, sar kam karelpi butangli i Konventia Kodro;

Le problemurea so trebul line akana

- Te vazdinpi le pucimata sai sî ando articlo po ciacimoa le selikanasko, so sî minoritetea nacionalo, hai andal lenghi organizatii, hai andal aver articolurea kai sî po ciacimos le minoritetea nacionalo. Palai kadaia te lenpi jiamata sar kam pativalinpi le articolurea;

- Te lenpi jiamata lace andai kadai ka te laciarelpî o mangamos kilturo, so mangal le minoritetea nacionalo;
- Te lenpi le decizia so si te den rezultatea po sar jeal o Plano statosku hai aver activitetea kai lacearelpî I situatia le romenghi mai sigu andi saora butia viatiake, kai sis a te del love anda kadala activitetea pe Pla no statosku, te lelpî masura kai le rom te aven ciuute andi saora activitetea kai kam avel.

Aver recomandacia

- O aver sondaju so avela te kerelpî pal manusa te avel mai laci kerdo kai te sikavel o ciacio sar penen le recomandatia internationalo, mai ciaces sar si le daturea kai kidinpe pai lengo etnosu hai lingvistico.
- Te del jutimos sai trebul katar o Birovo Maskartemutne kai te keralpi le activitetea sar o si sar ek vajno instituto pai politica statoscu pala minoriteteengo.
- Te kerel peski buki transparento tai te ciudel andre le minoriteteu andal aosiciatii hai te ajutel len, te ciol len in sama pala lenge butea kai lenge kultura hai I cib si vazde.
- Te del len ciacimos te penen lenge pakiamos sar si le horahai hai aver te del lengi te keren peske institutetea, organizatii hai lenge kidimata po pakiamos.
- Te den lenge zor te bariaren o sistemo sicaemasco pe but ciba, sar si ande-l ciba minoriteteengo. Te den lenge zor kai te laciaren te sikaven I cib statoske.
- Te den lenge zor kai te vazden o nivelo le minoriteteengo kai te cionpi andi butia pi taneski statoske administratia hai aver functii statoske kai si dine le minoriteteu, hai kolen kai si minoritetea hari.
- Te keren o Consilo Corodonator pala li organizatiia minoriteteengo sar ek macanizmo pala pucimata lengo/participatia kana lenpi le decizia.
- Te jean mai dur hai te putren ek dialogu kai te araken/hakeren le zor kai silen le gagauzetea sar zor taneske, kai I buti lenge te avel mai laci sar ek Unitatea Teritorialo Autonomo Gagauzia.

1. Te akarel o Governo Moldaviako sar penel i Rezolutia (97) 10:

- a) anglarelpî o dialogu le Komitetosa sfatosko;
- b) sadiek te del informatia le Komitetosko Sfatosko andal jiamata, so leapi te karelpî o agoralau hai recomandaci,so arakanpi ando kotor 1 hai 2.

KONTINUTO

KOMITETU SFATOSCO PALAI KONVENTIA KADRO KAI LEL ANDO BRAK LE MINORITETUREN TANESKE O TRIN-to KONKLUZIA PAI MOLDOVA.....	3

Rezolucia Res CMN(2010)6 Andai buki la Konventiakî Kadro pala protekcia le minoriteturen nacionalo Andi Moldova.....	35

Biroul Relatii Interetnice
Adresa: str. A. Mateevici, 109/1
mun. Chisinau, Republica Moldova
MD2009

Tel.: (373 22) 21 40 80
Tel./Fax. (373 22) 24 15 32
e-mail: brimoldova@bri.gov.md

Editura EPC Primex-Com
mun. Chisinau, str. M. Cibotari, 59/6
Tel./ Fax. 22 72 88